

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Інститут педагогіки, психології і мистецтв
кафедра дошкільної та початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **ВПЛИВ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА
СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Студентки 2 курсу, МАП групи
Освітньої програми: Початкова освіта. Психологія.
Спеціальності: 013 Початкова освіта
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти: магістр
Шамрай Віти Миколаївни

Науковий керівник: доктор історичних наук,
професор **Годлевська В. Ю.**

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: _____ ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	
НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Дефінітивний аналіз базових понять дослідження.....	8
1.2. Історико - педагогічний аналіз питання впливу внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку.....	13
1.3. Соціально-психологічні та педагогічні аспекти соціалізації молодшого школяра.....	23
1.4. Стилi сімейного виховання та їх вплив на соціалізацію молодшого школяра.....	28
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ	
ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ПРОЦЕС	
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
2.1. Діагностика впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра.....	44
2.2. Педагогічні умови ефективного впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра.....	62
2.3. Впровадження системи методичних прийомів вдосконалення внутрішньо-сімейної взаємодії як чинника соціалізації дітей молодшого шкільного віку.....	65
Висновки до розділу 2.....	71
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК	ВИКОРИСТАНОЇ
ЛІТЕРАТУРИ	ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-культурна зміна у сьогоdnішньому українському товаристві по-різному діє на хід соціалізації людини: з однієї точки зору, зростають установи до її суцільного і розвиненого рівня, удосконалюється й поглиблюється світогляд, розвивається майстерність, вміння та хист, які гарантували б не тільки пристосування до нової суспільної дійсності, а й слугували свідомому відбору повсякденного успіху, а з другого, створюють труднощі в ході соціалізації, викликаючи проблеми в області соціальної взаємодії на суспільні взаємини. Як результат, чого ускладнюється вступ дитини в суспільство, гальмується, а інколи й набуває деструктивної направленості перебіг нагромадження нею соціального уміння й утворення ціннісних установок [5, с. 68].

У цій ситуації важливої актуальності здобуває питання захисту вдалої соціалізації дітей молодшого шкільного віку як потенціальної суспільної групи, здатної за потрібних умов йти на зустріч до найближчого майбутнього в якому головним компонентом є морально й соціально розвинута зростаюча особа. За допомогою виховання суспільство має перспективу відрекомендувати обраний ним спосіб життя: правила і закони поведження, культуру роботи, побуту, вільного часу, відносин один з одним. Це актуалізує потребу формування й введення в педагогічну діяльність умов, які б, з одного боку, задовольняли дієвість виховання, а з протилежного, слугували вдалому розвитку загального соціалізованого перебігу [19, с. 30].

Значуще місце серед таких умов випадає сім'ї, яка слугує узгодженню і взаємному підсиленню виховних дій, що надходять від батьків як керівників соціалізації молодших школярів.

Проблеми розвитку людини, передусім його соціальної складової, дослідження діалектики об'єктивного і суб'єктивного, особливостей взаємодіяння природних, соціальних й індивідуальних факторів вивчали Б. Ананьєв, В. Андріанкова, М. Бобнова, Л. Божкович, Л. Виготський, І. Кант, Г. Костров, О. Левандовський, П. Першаков та ін.

Серед сьогочасних українських та російських вчених, які адресуються до формування природі соціалізації, опис особливості її плину в передумовах сучасності, доцільно пригадати психологів (Б. Азконіна, Г. Авер'янова, К. Бенедикт, Н. Дембицька, А. Коцюба, О. Любчак, П. Морозкенко, Ю. Замудрий, С. Римова, І. Столярчук, Л. Цимбалюк та ін.), соціальних психологів (С. Андрєєва, Л. Мартинова, Н. Музько, Л. Орбан, К. Федорчук та ін.)

Теоретичні переконання соціалізації дітей молодшого шкільного віку, різні чинники оптимізації даного перебігу висвітлено в працях Л. Герлодн (соціальний розвиток особистості в молодшому шкільному віці), І. Зверєвої (навчання школярів життєвим навичкам), Л. Кузьміна (соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи), А. Проніна (соціалізація молодших школярів засобами родинно-побутової звичаєвості) та інших науковців. Критеріями соціалізованості особистості науковці характеризують мету сформованих у ній цінностей, зображення світу, стиль життя, соціальну ідентичність (групову, загальнолюдську), міру незалежності, рішучості й оригінальності, ініціативність і самостійності, соціальну поведінку, яка підтримується певним суспільством й організованим ним соціальним середовищем [15, с.256].

Роз'яснювали ролі сім'ї як сферу виховання і соціалізації що росте (зростає) особистості присвятили свої праці Г. Авінтос, Б. Аккерман, А. Бушкова, Т. Глухарьова, К. Горков, О. Гукаленко, Р. Пушков, Е. Ейдемільер, Ю. Єрмолова, У. Кісанчук, Н. Клярів, Б. Ковтунець, З. Ковтун, В. Кравець, Р. Крючкова, О. Кофтун, І. Сарновська, А. Семчишенко, Д. Смирнов, Д. Солодков, З. Столінчук, Н. Крамарець та ін. Вчені одноголосні в тому, що належне здійснення сім'єю належних призначень допустима лише за тих умов, коли осмислення дорослими себе як керівників соціалізації, присутності в них великого рольового потенціалу, який гарантував би представлення дитині певного очікування, з приводу першого соціального доквілля, охоче зображення ними соціальних взаємовідносин, утворення потрібних ціннісних орієнтацій [20, с. 25].

Водночас поза увагою вчених залишилося таке важливе питання, сім'ї у залученні дитини до сьогоднішніх соціокультурних реалій, до активного безтурботного життя, що й постає одним із головних завдань соціалізації. Як наслідок, маємо розбіжність між:

– зацікавленістю докільля та оточення в культурній, високоморальній і соціально розвиненій особистості та недостатнім опрацюванням теоретичних засад її соціалізації;

– соціальною значущістю виховної діяльності родини та незадовільним станом її виконання батьками;

– об'єктивно присутньою потребою в узгодженні виховних цілей батьків як керівників соціалізації школярів і невикористанням потенційних можливостей, закладених у сім'ї.

Об'єкт дослідження – процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка соціалізації дітей молодшого шкільного віку у родині.

Гіпотеза дослідження: соціалізація дітей молодшого шкільного віку у родині буде здійснюватися результативніше, якщо буде реалізовано відповідно до доцільних форм та методів виховної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз соціологічних, психологічних, соціально-педагогічних джерел й розкрити зміст соціалізації, виявити її зв'язок з вихованням.

2. Визначити вікові особливості соціального становлення молодших школярів.

3. Схарактеризувати роль родини у соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

4. Проаналізувати сутність, структурні компоненти, критерії, ознаки та ступені соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

5. Теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити умови збільшення рівнів соціалізації дітей молодшого шкільного віку у родині.

Методи дослідження:

- теоретичні: розгляд наукової, психолого-педагогічної, методичної літератури з обраної теми дослідження, індукція та дедукція, зіставлення, систематизування, конкретизація, абстрагування, систематизування, узагальнення.

- емпіричні: педагогічне спостереження; усне опитування: діалог; педагогічне дослідження, узагальнення самостійних рекомендацій, розгляд документів і продуктів роботи, узагальнення прогресивної педагогічної навички.

Експериментальна база дослідження: проводилося на базі Вінницької загальноосвітньої школи I ступеня «№ 5 ВМР». До участі у дослідженні було залучено 30 учнів та їхні батьки.

Апробація результатів дипломної роботи: Основні результати дослідження доповідались та обговорювались на конференціях:

- II Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 3 березня 2020 р.);
- II Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання» м. Глухів, 28-29 жовтня 2020 р.;
- I Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» м. Запоріжжя, 14 травня 2020 р.
- Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи», м. Кам'янець-Подільський, 15-16 жовтня 2020 р.

Структура магістерської роботи складається із: вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, 3 додатків. Робота проілюстрована 3

таблицями та 3 діаграмами. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, із них 74 сторінок основного тексту.

Публікації:

1. Шамрай В. Вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», 3 березня 2020 р. Вінниця, 2020. С. 48.

2. Шамрай В. Вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір», 14 травня 2020 р. Запоріжжя, 2020. С. 201-203.

3. Шамрай В. Вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи», 15-16 жовтня 2020 р. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 15.

4. Шамрай В. Вплив внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання» 28-29 жовтня 2020 р. Глухів, 2020. С. 92.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Дефінітивний аналіз базових понять дослідження

Визначення поняття «соціалізація» (від лат. *socialis* - загальний) стає чим далі поживаленим розумінням, яке може використовуватися як науковий різновид різними представниками безмежного діапазону наук — соціології, філософії, психології, педагогіки, та ін. Творцем терміну «соціалізація» відносно особистості вважається американський соціолог Лукашевич М. П., який в 1998 році в книзі «Соціалізація» [17, с. 210] вжив його в значенні, найближчому до сьогоденного дня, — «розвиток соціальної природи або характеру індивіда, підготовка людського матеріалу до соціального життя». На нинішній час питання соціалізації або її часткові сторони розглядають психологи, філософи, соціологи, етнографи та представники других наук.

Тому, представники біхевіоризму і необіохіверизму (В. Услов, А. Скайнер, О. Брун) досліджують соціалізацію як перебіг суспільного вчення. Інші ж представники шкіл значущого інтеракціонізму (П. Кульм, Дж. Мід) досліджують соціалізацію як наслідок суспільного взаємодіяння людей; а послідовники структурного функціоналізму (Д. Мудрик, А. Парсон) усвідомлюють соціалізацію як хід рольового випробування [21, с. 49-50]. Надзвичайністю цих вчень є те, що соціалізація в них оглядається, щонайперше, як хід соціального пристосування, тобто адаптацію людини до довкілля напрямом засвоєння заданих суспільством правил, завдань, тощо. Загалом у роботі цих науковців було досить багато вагомих положень, які можна використовувати в соціально-педагогічній роботі. Особисто Т. Козіна розглядала соціалізацію як наслідок соціальної взаємодії людей у звичайній групі. А Толкот Парсон головним інститутом соціалізації вважав родину [16, с. 2].

Ціннісне важливе міркування формулює О. Бойко: «Соціалізація — це процес, який триває продовж усього життя людини», і відкриває деякі відмінності у швидкості даного перебігу з дорослими та дітьми. Тому, науковець вважає, що соціалізація дорослих проявляється переважно в зміні їх зовнішньої манери, тоді, як дитяча соціалізація коригує основні ціннісні орієнтації. Адже дорослі здатні оцінити норми, а діти тільки засвоювати їх. Соціалізація дорослої особистості направлена на те, щоб допомогти їй у здобутті певних навичок,

доцільним використанням певних обов'язків та ролей. У ході соціалізації дітей в основному утворюються мотиви їх поведження [4, с. 28-30].

Перші наукові точки зору щодо соціалізації з'явилися в радянські часи під кінець 60-х років. Тому слід відзначити, що майже до 60-х років ХХ століття, кажучи про соціалізацію, майже всі науковці вважали, що розвиток особистості проходить в дитинстві та юності. З'являються різні погляди до цієї проблеми. У визначенні поняття «соціалізація» наголошувалася увага перш за все на тому, що це хід засвоєння соціальних норм та цінностей, процес вступу до нового середовища. Соціалізація є двостороннім процесом, який містить в собі, з одного боку, засвоєння особою соціальних умінь, знань шляхом входження в соціальне оточення, в систему соціальних зв'язків, з другого боку — це перебіг наполегливого відтворення системи соціальних зв'язків особистості за рахунок її активної діяльності, завзятого включення в соціальну сферу. При цьому людина, здобувши нові ролі та правила, оволодіває одночасно спроможністю створити щось нове, сучасне, удосконалити й перетворити себе та світ. Тому у ході дослідження соціалізації що підростає молодого покоління варто зважити на обидва аспекти цього процесу [13, с. 25-27].

Провідним соціологічним світоглядом людини відповідно до з класифікації Дмитра Ольшанського є:

1. Вчення «віддзеркаленого Я». У в даній теорії він аналізує, людину як функцію, вивідну від цілком суспільно зумовленого «Я» особи. Самосвідомість індивіда утворюється в наслідок суспільного взаємодіяння, а крім того здатність розглядати себе очима оточуючих людей. З витривалих розумінь про людину та других особистостей утворюється об'єктивна доброякісність, яка і є індивідуальністю.

2. Рольове вчення. Її послідовники так само досліджують людину як функцію, але вже як певних соціальних ролей, об'єднання яких особа виконує в навколишньому світі. Навіть у розгляді соціалізації, в тих чи других суспільних групах, людина опановує очікування рольового поведження, розглядає манери їх реалізації і тим самим стає індивідуальним. Всеосяжність людини оцінюється

пишнотою «соціальної спадщини» – багатоманітністю суспільних угруповань, в яких плинуло суспільне існування людини в ході соціалізації.

3. Вчення про необіхевіоризм (від англ. behavior – поведження, манера). Поділяючи думки первинних теорій про те, що індивід є наслідком навчання особи нормам життя та поведінки, прибічники згаданих теорій крок за кроком додержуються їх у своїх переконаннях. Людина аналізується як зрозуміла сукупність суспільно сприятливих відповідей на суцільність стимулів.

4. Вчення соціального пристосування. Відповідно до даної теорії, індивід є вагомим наслідком тих несвідомих установ, які суспільство утворює самим фактом щоденного, обов'язкового впливу на особистість. У ході накопичування установок в особи утворюється навичка до них. Інакше кажучи, у неї виробляється пристосування бути індивідуальністю.

5. Теорія спільних соціогенних вимог та орієнтацій, що утворюється суспільством. Відповідно до цієї теорії, індивід є змінюваним разом із розростом суспільства ступенями об'єднань соціальних вимог та орієнтацій. На цих ступенях можуть здійснюватися як соціальні (в цілому), так і колективні вимоги та орієнтації, що задовольняють варіабельність людини [23, с. 150-162].

До наведених класифікацій вчень про особистість варто доповнити також теорією референтного угруповання. Творцем поняття «референтне угруповання» вважається американський соціолог Т. Гірлянд, який під цим поняттям усвідомлював суспільну групу, на яку особистість направляє власне поведження (від родини до класу) [8, с. 3]. Саме тому, референтне угруповання відіграє важливе значення в утворенні характеристик особи та її суспільного функціонування, відокремлюють дві категорії подібних груп. Перша — «компаративна» — це шаблон, норма за підтримкою якої особистість характеризує та розцінює себе й других. Друга група — «нормативна» — це дійсна або уявна група людей (персонал), з яким особистість порівнює власне функціонування та майбуття [25, с. 135].

До обговорених вчень також варто долучити марксистське учення людини, як особистості. Провідними її положеннями є:

1. Визнання залежності індивіда від безсторонніх суспільно та соціально-культурних, економічних, функціональних не звичайності її соціалізації.

2. Підкреслення основної характеристики індивіда його місця в суспільній типології, яке обумовлюється стилем існування.

3. Поняття про індивіда як носія соціальних особливостей. Дана теорія дає нам зрозуміти, що на утворення особистості мають вплив психологічні та біологічні чинники. Однак особистість є витвором колективної діяльності людей та громади. При появі на світ особистість немає свідомості та набутих поглядів та бачень. Вони формуються як зображення історично прийнятих соціальних взаємин, стану матеріальної та внутрішньої вихованості, очевидного різновиду соціальних зв'язків [33, с. 93].

Тому, соціалізація індивіда є складним різностороннім перебігом. Питання вивчення соціалізації людини постійно збагачується новими, цікавими поглядами: обговоренням змін умов соціалізації особи під впливом науково-технічного перевороту, міждисциплінарним вивченням людського «Я». Продовжується розширення тенденцій вивчення соціалізації, доповнюється її формами та функціями, збільшується дослідження соціальних процесів та інститутів соціалізації [7, с. 23].

Під механізмами соціалізації розуміють взаємодію всіх тих внутрішніх та зовнішніх факторів, які задовольняють хід становлення особи й надбання нею потрібних ЗУНа. Дійсно ці фактори сприяють перебігу, роблять його майже ймовірним. Уже Зигмунд Фрейд зосередив свою увагу на психологічних процесах соціалізації: наслідування, ідентифікація, усвідомлення почуттів сорому та провини. Наслідуванням вважається свідоме намагання дитини повторювати визначений стиль характеру та поведінки дорослого. Прикладами для копіювання загалом виступають батько, мати, родичі, друзі. Ідентифікація — стиль розуміння приналежності до тієї чи іншої спільності. Через ідентифікацію дитина сприймає поведінку батьків, родичів, друзів, їхні цінності, правила, зразки поведінки як свої власні. Наслідування й ідентифікація є передбачуваним процесом, тому що вони спрямовані на засвоєння визначеної моделі поведінки.

Сором і провина демонструють собою негативні процеси, через те що вони придавлюють та не дозволяють деякі зразки поведіння. Зигмунд Фрейд зауважував, що почуття сорому та провини щільно зв'язані один з одним і майже не розрізняються [39, с. 56]. Проте між ними фігурують конкретні розбіжності. Сором відомо асоціюється з уявленням про те, що вас викрили й зганьбили. Ці емоції орієнтовані на сприймання дій особистості іншими людьми. Почуття ж провини пов'язані з внутрішніми переживаннями, самоаналізом людини своєї поведінки та власних вчинків. Покарання тут здійснюється само собою. У свою чергу сюди слід долучити такі процеси соціалізації як :

- копіювання, може бути усвідомленим або неусвідомленим зображенням особистісного зразка поведінки, умінь інших людей (характер, рухи, дії тощо);
- навіювання — хід несвідомого відбиття людиною внутрішніх умінь, міркувань, почуттів і психічних станів тих людей, з якими він спілкувався;
- соціальна фасилітація — заохочуючий вплив поведіння одних людей на роботу інших, у наслідку якого їхні діяння стають вільнішими та інтенсивнішими [2, с. 35].

Одним із процесів соціалізації теж вважають вироблення соціального «Я», що є одним із найвагоміших рис «Я – концепції». «Я – концепція» — це прояв самосвідомості, рухлива система уявлень людини про себе. Вона утворюється під впливом умінь кожної людини. Ця система являє собою запоруку вищої саморегуляції індивіда, на основі якої вона зводить свої відносини з навколишнім її світом. «Я – концепція» — суцільний, хоча й не вільний від душевних переживань та протиріч, вигляд особистого Я, що видається як пристосування щодо самого себе і яка містить в собі такі складові частини:

- когнітивний — зображення власних рис, талантів, хисту, зовнішніх якостей, соціальної цінності та самосвідомості;
- емоціональний — гідність, чесність, самоприниження тощо;
- оцінково-вольовий — палке бажання підняти самооцінку, досягнути поваги оточення тощо [34, с. 167].

За своєю сутністю «Я-концепція» може бути, як позитивною так й негативною. Відокремлюють ще такі терміни «Я-реальне» та «Я-ідеальне», іншими словами, якою особистість є насправді та те, якою вона хоче бути. Якщо «Я-реальне» і «Я-ідеальне» не сходяться, в індивіда відбувається розчарування самим собою, що може призвести до зниження самооцінки. В наслідок чого вона може підшукувати сучасні способи поведження, які допомагають більше самоактуалізуватися. Термін «Я – концепції» почало існувати з 1950 році в руслі гуманістичної психології, представники якої (А. Маслоу, К. Роджерс та інші), вони намагалися розгледіти цілісне людське «Я» і його особистісного самовизначення мікросоціуму [29, с. 13].

1.2. Історико-педагогічний аналіз питання впливу внутрішньо-сімейної взаємодії на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік є відповідальним у становленні індивідуальності дитини, бо саме тоді створюються ази особистісної освідченості учнів початкової школи [10, с. 23].

Головною незвичайністю цього віку є зміна соціального положення особистості: минулий дошкільник стає учнем, учасником шкільної та класної команди, де варто додержуватись нових правил поведження, бути здатним виконувати свої бажання досі не баченому режимі дня тощо. Все це усвідомлюється учнем як вагомий перехідний етап у житті, який супроводжується ще й відновленням порядку взаємостосунків зі старшими людьми, найбільш впливовою постаттю поміж яких стає учитель та сім'я [34, с. 167].

Віковими особливостями учнів 1 - 4 класів дозволено вважати: особливі соціальні та моральні знання та уміння, підвищену чуттєвість, уразливий і одночасно пластичний до морально-етичних впливів, інтуїтивність та

особливості поведінки, хотіння завжди збільшувати коло спілкування. Через те організованість поведінки та розуміння моральних явищ існування дають характеристику емоційним узагальненням, обмірковуванням обставин та ситуацій, які відповідають загальнолюдським моральним цінностям. Розрив поміж знань моральних положень і доцільним поведінням — характерна властивість особистості даного віку. Подальшого рівня розвитку здобуватимуть такі моральні емоції: вини, ганьби, страху, відповідальності, слухності, власної самоповаги, совісті та честі. Головними вимогами учнів в початкових класах є: потреба у спілкуванні з оточуючими, в емоційному контакті, самоаналізу своїх дій, виявленні власних сторін у ставленні до інших, до суспільства, до дружби, товариськості, самоповазі, надбанні нових знань та вмінь для розуміння навколишнього світу. Перед учителем та батьками з'являється головні завдання: виокремлювати мотиви вчинків дитини, пояснюючи його важливість і слухність в різноманітних характерних життєвих випадках, даючи їй змогу душевного «переживання» разом із практичним користуванням набутих та отриманих знань. Співпрацюючи у спільних різновидах роботи, діти навчаються будувати свої стосунки з ровесниками, входити в команду однолітків. У них виникає необхідність до взаємодопомоги [24, с. 38-42].

Соціальна дієздатність родини, ступінь виконання нею завдань перед громадськістю залежить від багатьох ознак, які вимагають аналіз родини та домашнього виховання як соціально-навчального явища.

Родина – один з найголовніших університетів соціалізації індивіда. Вона є безпосередньою сферою існування та розвитку підростаючих поколінь. Колективна сфера розвитку – це оточення, яке обумовлює спосіб життя особистості, її соціальне буття. В колективному середовищі утворюються нові соціальні якості дітей, їх майстерність, вправність та звички [22, с. 157].

Якість і сутність колективного оточення розвитку індивіда, орієнтування на соціально-позитивний або соціально-негативний вплив характеризуються за підтримкою таких фіксувань:

- соціально-освідчений, що прогнозує освітній розвиток дорослих, їх співпрацю з суспільним життям. Думка про рівень освіченості родини полягає не лише в кількості навчальних і загальнокультурних знань. Вагомого значення набувають запитання про те, чи здатні дорослі та інші члени родини цінувати індивідуальність дитини, розуміти те, що вона утворюється під впливом родинних умов, зважати на це у повсякденній розмові, чи розуміють вони потрібність взаємного виховання та самовиховання;

- соціально-економічний, який оцінюється майновими рекомендаціями родини, а також у свою чергу навантаженістю батьків на роботі;

- техніко-медичний – залежить від передумов місця проживання, влаштованості домівки та незвичайності у веденні способу життя;

- демографічний – характеризується структурою родини [3, с. 267].

Родина – це та різновікова команда, учасником якої стає дитя з перших років свого життя і вплив якого сприймає та відчуває протягом довгих років [1, с. 45]. Форма цієї команди зміцнюється національно-сімейними традиціями, етичними та правовими правилами і нормами. В межах цього устрою утворюється очевидний порядок стосунків між дорослими та молодшими, батьками і дітьми, що характеризують певну психологічну атмосферу в родині. Тому утворюється і світорозуміння дитини та ставлення до навколишнього всесвіту. Спільний вид роботи над домашніми справами має вплив на обсяг матеріальної забезпеченості, оцінює шанси спільного часу на відпочинок, прихильності, ціннісні покладання надій сім'ї, рівень її повсякденного дозвілля. Непомітно для себе дитя оволодіває умілістю та вправністю в різних сферах функціонування суспільства: передусім, навичками людського спілкування. Повільно в дітей утворюється досвід родинного буття, та формується відношення до сім'ї як найвищої цінності [11, с. 4].

Сьогоднішні родини є доволі різноманітними, і від цього залежить, яким змістом вони будуть сповнювати процеси сімейної соціалізації. Вагомого значення в соціальній педагогіці здобуває запитання про типологізацію родин, на заporуці розгляду результатів впливу, на утворення соціальних умінь дитини.

Умовно родини діляться на щасливі (благополучні) та неблагополучні. Родинне благополуччя характеризується великим обсягом внутрішньо-сімейної етичності, духовності та радості в емоційно - психологічних потребах усіх членів сім'ї. Воно залежить не стільки від економічно - матеріальної забезпеченості родини, прибутків, скільки від людяності, взаємоповаги та взаємовідносин, здатність любити та шанувати одне одного [35, с. 21].

Спільне проживання в сім'ї вимагає контролю дій її членів у вирішенні всіх проблем внутрішньо-сімейного буття. У благополучній родині взаємоповага і взаєморозуміння утворюють одну позитивно-моральну атмосферу. Виконання взаємних обов'язків впорядковуються із взаємними бажаннями та інтересами членів родини. Спільність захоплень у багатьох сферах духовного буття має вплив на оцінювання різних буденних обставин, визначення доцільних способів вирішення всіх родинних питань, розуміння завдань сімейного виховання [41, с. 4].

Благополучна родини формує внутрішній комфорт, рятує від важких вантажень не тільки батьків, а й дітей. Дитя відчуває себе членом сімейної команди в якій уже також є рівні права: її люблять, але не розпещують, прилучають до родинної праці, але беруть до уваги її власні бажання та інтереси. Матеріальна забезпеченість та освітній рівень батьків сприяють зміцненню дружніх стосунків з дитиною, їх побажанням проводити регулярно вільний час один з одним, в довірливому спілкуванні ухвалювати сімейні питання, виступати переможцями із важких буденних обставин. У звичайній родинній атмосфері дитина виростає доброю, людяною, люблячою, спокійною та життєрадісною особистістю. У неї утворюються такі ціннісні соціальні якості, взаємодопомога, впевненості у своїх силах, щастя. Процеси соціалізації працюють активно – дітки цінують вказівки дорослих та їх допомогу, повторюють їх власний приклад.

Заслужений педагог В. О. Сухомлинський наголошував, що у щасливій родині, де батько та мати проживають у мирі та злагоді, де переважають щирі та добрі стосунки, злагода, взаємоповага батьків, перед дітям відкривається все те,

на чому підтверджується її довіра до людської краси, її духовного спокою та рівноваги [38, с. 32-35].

Дослідження нинішніх родин має певні особливості й не може втручатися в жорсткі рамки визначених ознак. Тому у визначенні соціально-педагогічного, навчального аналізу щодо «благополучних» або «неблагополучних» родин варто зауважити так звані «проміжні» способи, в яких особливе середовище розвитку індивіда залежить від певної ситуації, яка заповнюється добрим або поганим змістом.

Є родини, де батьки докладають багато зусиль не стільки, щоб "створити" особистість дитини, дисциплінувати її, скільки підтримувати її індивідуальний розвиток, домагатися душевної єдності, розуміння, співчуття. В других же батьків ціль стоїть у підготовці дитини до існування за допомогою тренування її бажань, навчанні потрібних та корисних умінь. Певне середовище являють собою батьки, які в родинному вихованні примножують цю систему прагненням жорстко перевіряти не тільки поведження дитини, а й душевний світ, її думки, бажання тощо. Нерідко це спонукає до важких родинних загострень та суперечок. Так крок за кроком втрачаються навіть поверхневі особливості благополучної родини. Послідовне виховання стає аналогічними «методами», які викликають невдоволення дитини, небажання робити сказане батьками. Родина утрачає для дитини будь-який зміст, духовний дискомфорт примушує шукати іншу домівку в різному соціальному оточенні. Дитина потребує, щоб до неї ставилися з повагою, опікувалися нею, давали поштовх до розвитку певних здібностей та можливостей, які в неї закладені. Мета родинної соціалізації – створення її як особистості, що буде приходити на поміч створенню демократичного, людяного суспільства і діяти в ньому [36, с. 52].

Сьогоднішня соціальна психотерапія характеризує такі дві категорії сімей: тоталітарні та партнерські. Ознаками утворення тоталітарних стосунків в родині американські вчені Беррі та Джейнет визначають: зловжиток владою, відсутність рівноправ'я, змагальні устрої, вимогливі принципи родинних заходів, сімейної згуртованості та співчуття. Головними властивостями партнерської родини

вважається відкритість сімейних відносин, гнучкі норми дисципліни, тісна родинна єдність, чуйні стосунки, почуття захищеності тощо. Ясно, що в жодній родині немає і не може бути цілковитого набору певних ознак домінаторної сім'ї, як і рис партнерської. Однак домінування тих чи інших свідчень показують нам багато визначальних стилів родинної соціалізації і ставлення дитини до родини [34, с. 150].

Дослідження науковців переконують, що відсутність батьківської любові, лагідності, доброти, ніжності, уваги, поваги породжують явище депривації, коли дитина не може довготривалий час задовольнити достатньою мірою свої гуманні психологічні вимоги. Це призводить не лише до погіршення інтелекту, поганої поведінки, роздратованості, а й збільшує агресивність особистості, що може призвести у майбутньому дорослому житті до поганих наслідків. Неправильне виховання, нестійка психологічна атмосфера індивідуального довкілля де розвивається дитина може спричинити до загострення негативних ознак темпераменту, та спричинити ускладнення та ураження центральної нервової системи (які в нормальних родинях при хорошому вихованні проходять собі собою), інші патології. Все це прояви дезорганізації родини як інституту соціального виховання. Існування родин, які соціальна педагогіка оцінює як неблагополучні, є дійсним аргументом наведених теоретичних положень [14, с. 141].

Неблагополучними вважають родини, які в силу тих чи інших обставин цілковито або деякою мірою втратили свої виховні шанси, внаслідок чого утворюються погіршені умови для виховання дитини.

До неблагополучних відносять:

- родини, де батьки вживають спиртні напої, тютюнові вироби, ведуть розпусний спосіб життя, розпочинають конфлікти з правовими органами суспільства (вчиняють різні правопорушення);
- родини з мізерним морально-культурним рівнем батьків;
- родини з постійними сутичками, ускладненнями у взаєностосунках між батьками та дітьми;

- неповні родини;
- родини, на зовнішній вигляд благополучні, які припускаються до серйозних помилок, прорахунків в розпорядку сімейного виховання, наслідком чого стає невміння укласти правильні взаємини між членами родини, та низька навчально-педагогічна недосвідченість [18, с. 32].

Найбільшу групу неблагополучних родин утворюють сім'ї, які ззовні мають хороший характер, але припускаються серйозних, не припустимих помилок в сімейному вихованні. Внаслідок невміння правильно створювати відносини один з одним, їхнє спілкування з дітьми стає формальним.

Похибки в системі виховання таких родин мають непорушну вдачу і полягають:

- у відсутності вимог до дитини;
- у відсутності контролю з боку батьків за поведженням та успішністю дитини;
- надлишковій родинній любові;
- надлишковій вимогливості до виховання;
- у відсутності брати до уваги вікові, індивідуальні, психологічні особливості дитини.

Всі ці негаразди до яких припускаються батьки негативно впливають на соціалізації дитини. Понад тим, існують суттєві ознаки внутрішньо-сімейного життя, які формують негативний емоційно-психологічний клімат у родині.

Поміж них:

- споживацький характер ставлення до життя, негативне ставлення до праці;
- несумісність моральних та естетичних правил родини загальноприйнятим загальним нормам;
- відсутність єдності життєво важливих сторін;
- невміння правильно вирішувати родинні суперечки;
- негативна манера вирішення буденних взаємовідносин [36, с. 52].

Вихована в таких умовах особистість набуває той самий негатив в ставленні до батьків, відсутністю необхідності спілкуватися з ними, суперечністю, негативним ставленням до оточуючого світу, самотністю, заниженою самооцінкою.

Соціальному педагогу варто розуміти та знати, що параметри визначення певної неблагополучної родини та результатів їх виховання мають чимало спільних ознак, незалежно від характеру неблагополуччя. Батьки в таких родинях потребують професійної, соціальної та методичної допомоги та підтримки. Тому робота, соціальних служб з такими родинями має не втрачати своєї своєчасності та актуальності. Діти з таких родин не мають потрібних умов для повноцінного виховання та розвитку тому вони потребують інтенсивної уваги з боку всіх соціальних інститутів держави. Товариство методичної допомоги дорослим (якщо вони мають бажання нею скористатися), здійснює соціальний педагог, це відбувається на заporуці формування стосунків співпраці, взаємодопомоги, взаєморозуміння [27, с. 76].

Кожна неблагополучна родина має певну своєрідність, свій характер сімейного неблагополуччя. Неповні родини викликають особливе занепокоєння та тривогу. В Україні збільшується відсоток невдалих сімей та розлучень. Це свідчить, що примножується і кількість дітей, які не отримують повноцінного виховання, захисту та матеріального забезпечення. У виховному досвіді сімейних інститутів склалася така думка про те, що в неповній родині не завжди виростають важковиховані особистості. Деколи їх навчання, поведження в школі, взаємини з батьками та суспільством не викликають тривоги вчителів. Це рішення має право на життя, однак варто підкреслити, що неповні родини – це подія неоднорідна і характеризуватися однозначно не може.

Неповними родинями стають з різних міркувань: розлучення шлюбної пари або смерть одного з батьків, позбавлення одного з дорослих батьківських прав, перебування в місцях позбавлення волі, незаконнонароджена дитина тощо. Негативний вплив має на дитину розлучення дорослих. Не дивлячись на мотиви припинення шлюбних стосунків між батьками виховання дитини в таких

родинах має багато не вирішених питань, такі як, проблеми повсякденного змісту, заниження вагомості, переконливості й тривалості спілкування з дитиною (замість того, обтяження другими питаннями). Ці та інші обставини складності неповної родини такої моделі, відкривають нові відтворення у манері спілкування: утрачається спокій, привітність, з'являється роздратування від будь якої справи чи розмови, байдужість, загострюється емоційний та духовний мікроклімат в родині [31, с. 8].

Непорушні внутрішньо-родинні суперечки утворюють так звані ускладнені сім'ї. Вони з'являються внаслідок відсутності у стосунках між батьками розуміння та поваги, взаємодопомоги, відвертості, духовно - емоційної вихованості. В таких родинах залишається лише місця для грубійства, сварки, взаємних погрожувань, залякувань та зневаги. Питання з'являються як наслідок через неузгоджені запити та потреби батьків. Через це навалюються проблеми та практика їх деструктивного вирішення. Виникає витривала розчарованість, що спричиняє родинну кризу.

Насамперед конфліктна родина залежать від періоду її розвитку та особливостей індивідуальності кожного з членів родини. На даний період спільного пристосування утворюються і шляхи виходу з конкретних суперечок. Міра сприятливих умов до конфліктних обставин, установка особистості на її подолання зменшують або діють далі в певний період [40, с. 5].

Найбільш поважними питаннями в таких родинах є те, що взаємовідношення між батьками не тільки позначаються на духовно - емоційному кліматі родини, а й можуть спричиняти нервові, або психічні розлади, особливо це відображається на молодших учасниках родинної команди. Найменша дитина перебуває у середовищі незмінного неспокою та тривожності. У неї з'являються суперечливі відчуття до дорослих (загалом до батька). Утворюються так звані «дефекти» поведінки, як підвищена збудливість, жахи, невпевненість у своїх силах. Знижуються позитивні емоції, які компенсуються їх знаходженням серед вуличних колективів, та вживанні алкогольних напоїв та наркотиків [33, с. 93].

Проблема вживання алкоголю батьками уже давно знайома в педагогічному досвіді та на практиці. Родина, де таке існує, вбирає в себе всі негативні якості неблагополучних сімей. Формування індивіда в таких родинах спотворюється та знижується на відміну від інших сімей. Дитина народжується ослабленою, хворою, та змушена страждати на нервові та психічні хвороби, виростає без любові та нагляду, заслуженого піклування, не має самого необхідного.

В останні роки вагомого значення в устрої родинного виховання здобуває духовний та культурний розвиток батьків. Його занижений обсяг теж є доказом всіх моделей неблагополучних родин. Замість духовної обмеженості буденних вимог родина самоусувається від життя суспільства. Батьки не розуміють того, що потрібно утворювати для дитини відповідні умови, щоб вона формувалась та розвивалась як особистість. Відповідним чином розвиток її розумового становлення не відповідає вимогам нинішнього часу. Дитина не може адекватно усвідомлювати шкільні правила, тому через це часто сперечається з вчителями та ровесниками.

Захистити дану особистість від родинного неблагополуччя може лише устрій регулювання родинним вихованням. Дана праця нездійсненна без встановлення тісного зв'язку та взаєморозуміння з батьками. Дорослі повинні сприймати з боку соціального службовця доброзичливе поведження до їхньої проблеми, його співпрацю з дитиною і піклування про її майбутнє життя, щире прагнення допомогти.

Важливим у роботі з неблагополучною родиною є встановлення хорошого спілкування та доброзичливих відносин з батьками, нейтралізація негативного впливу родинного неблагополуччя на особистість дитини. Вагомим результатом цієї роботи є практика, яка характеризує індивідуальні та групові форми. Це можуть бути індивідуальні розмови, активізація співробітництва батьків зі школою, поради тощо [30, с. 20].

Таким чином, родина – це складний соціальний та педагогічний феномен, який має інтегровану форму і характеризується достеменними соціально-

педагогічними параметрами. Перша соціалізація дитини в родинному вихованні здійснюється за сприянням психологічних процесів, які мають виключно індивідуальну вдачу і залежать від моделей родини (благополучна – неблагополучна). Навчальна сфера розвитку індивіда утворюється в ході родинного виховання і залежить від будови сім'ї, характеру її соціалізації, загальнонаціональних традицій та манер виховання.

Розуміння родини як соціально-навчального явища формує передумови для утворення більш менш широких контактів між родиною та іншими інститутами соціального виховання, владою в цілому, шансів щодо фахової корекції родинного виховання, виправленням його недоліків, підвищенням педагогічної освіченості батьків, опікою дитини від несприятливого впливу.

1.3. Соціально-психологічні та педагогічні аспекти соціалізації молодшого школяра

Перебіг засвоєння соціального знання особистістю молодшого школяра, в чималій мірі зумовлений його образом учня, прикладом буття в школі і шкільною працею. Утворюються в школі й взаємостосунки, що є найважливішою рушійною силою соціалізації особистості. Взаємодіяння дитини з перевесниками і учителем впродовж знаходження в школі має достеменний рух і приватні закони.

Аналіз досліджень демонструють, що більша кількість першокласників час від часу бувають так зацікавлені та захоплені власною новою роллю учня, що міжособистісні стосунки з ровесниками відходять на вторинний план. Школярі на початку особистого пробування в школі не споруджують наполегливих зв'язків один з одним. Проте повільно ця ситуація перемінюється, і діти розпочинають пошук взаємодіяння та розмовляти між собою. Набуття умінь в роботі по групах, звичок співпрацювати з другими, палкого бажання

віднайти нових приятелів – одна з головних та суттєвих властивостей психосоціального розвитку учнів. Наявність набуття приятельських стосунків з ким-небудь з ровесників в даному віці може слугувати безпечним атрибутом вдалого психосоціального розвитку особистості. Це свідчить про те, що учень поступово навчається формулювати і піддержувати спілкування з однолітками, і сам стає захоплюючим співрозмовником для них [6, с. 47].

Встановлення дружніх контактів на першому етапі молодшого шкільного віку має слабкий характер. Товариські контакти учнів 6-7 років раптово і жваво формуються і так само швидко і легко можуть розвалюватися. Друзями школярі даного віку з легкістю вважають тих, з ким граються, кого спостерігають частіше за других. Ровесники формуються в приятелів через поверхневі підстави («ми перебуваємо за однією партою», «ми мешкаємо в одному будинку» та ін.). Аналізуючи власних товаришів, школярі 6-7 років роблять наголос на їх поведженні («приятелі добре ставляться один до одного», «гратися з ними дуже весело» та ін.).

Учні 8-10 років в таких випадках поводяться зовсім по іншому. Вони вважають приятелями тих, хто їм приходить на поміч, відкликається на їхні прохання, поділяє їх бажання. На даному віковому етапі товаришування утворюється на заporуці таких ознаках особистості як: привітність, чуйність, люб'язність, оригінальність, незалежність, впевненість у собі, правдивість і т.п. [32, с. 8]

Соціометричні розпитування свідчать, що як висока, так і низька позиція школяра в систематичності взаємостосунків в класній команді оцінюється повною чередою факторів. Учні, які одержують в соціометричних опитах велике число виборів, загалом мають простий темперамент, вони дружелюбні, мають непогані здатності, різняться ініціативністю, гарною уявою, мають вродливий вигляд (загалом дівчата), для хлопців важливість має ще й тілесна сила. Тому актуально, що ці «соціометричні зірочки», навчаються дуже добре. На другому місці учні, що посідають позиції безталанних. Вони загалом мають такі ознаки: у них постійно з'являються утруднення в розмові з ровесниками, вони як

правило, забіякуваті, вередливі, вибагливі, жорстокі, замкнені у собі і т. п. Поміж цих важких учнів в класній команді, є так само і ті, для кого притаманні: жадність, неохайний зовнішній вигляд та поведження та т. п.

Молодші школярі при наданні своєї першості першочергову увагу приписують гарному зо зовнішньо вигляду, відповідності до класної команди, бажанню віддавати та обмінюватися своїми речами, іграшками та їжею і т. п.). На інших ролях при наданні вищості у них виявляється: найкращий результат та ставлення до навчання. Учні неуспішні з міркувань школярів визначаються зазвичай такою своєрідністю: неакуратністю, «невідповідністю до класної команди», погано навчаються, погано поводять себе на уроках та перервах, дружать лише з порушниками дисципліни, плаксиві. Школярі молодших класів, за аналізом спеціалістів в галузі психосоціального розвитку дітей, характеризують своїх ровесників в першу чергу по тим ознакам, які спостерігаються лише поверхнево, а також по тих, на які часто звертає увагу учитель [26, с. 42].

До завершення молодшого шкільного віку першості багатьох учнів перемінюються. Схарактеризувавши своїх ровесників, вони в більшості випадків віддають свою увагу на колективну активність певної особистості, але тут вже розцінюється присутність управлінських умінь та навичок, а не сама реалія соціального доручення, даного учителем (як це часто відбувається в першому класі). Крім того, як і передусім, оцінюється в учнів чарівна врода. Понад усе стають цінуватися особистісні якості, поміж яких виринають: незалежність, упевненість у своїх силах, правдивість. При цьому ознаки навчальної успішності при оцінці суспільного стану з'ясовуються мало важливими. Школярі, що мають невисокий стан в оточенні ровесників, окреслюються ними як суспільно бездіяльні, байдужі, недобросовісні до роботи та до незнайомих предметів.

Вагомі для молодших школярів еталони оцінки однолітків віддзеркалюють особливості прийняття і розуміння ними другої особи. Ця деталь може бути обґрунтована тим, що школярі даного віку, загалом, не мають розвиненої здатності розпізнавати першорядне і другорядне в предметі; їх соціальну

послідовність думок; вони час від часу надмірно емоціональні; ґрунтуються більшою мірою на поверхневій риси; їм важко формулювати причинно-наслідкові контакти і т. п.

До межі молодшого шкільного віку здійснюється відмінна реконструкція як самих взаєностосунків, так і їх розуміння дітьми. У міру дорослішання у школярів, суттєво, збільшується повнота і адекватність уявлення про свою роль в колективі ровесників, у них з'являється необхідність посідати певну позицію в суспільній ієрархії класу. При цьому спеціальне вивчення даного питання показує, що в самому кінці даного вікового етапу, рівень адекватності сприймання власного місця в колективі у школярів починає несподівано понижуватися, навіть у зіставленні з дошкільним віком. Діти, що посідають в класі тріумфальне місце, згодні ним нехтувати, і навпаки – учні, які мають занижені ознаки, схильні характеризувати своє місце в класній команді позитивно. Дослідження демонструють, що це наслідок напруги, необхідності посідати відповідну позицію в оточенні ровесників і посилюючої змістовності їх точок зору [28, с. 47].

Учні 10 років, на розрізнення від молодших особистостей, набагато гостріше потерпають від зауважень вчителя, зроблених в присутності однолітків. Вони показують свою сором'язливість і починають присоромлюватись не тільки в присутності сторонніх людей, а й сторонніх особистостей власного віку. Порядок міжособистісних стосунків, фігуруючи найбільш емоційно нестримними та насиченими, суттєво вагома для кожної дитини, тому що прямо пов'язана з авторитетом його як особистості. В потужність цього поганий стан в колективі ровесників дуже болісно переноситься індивідами і нерідко є приводом до неадекватних афективних відгуків (Сластенин В. А.) [36, с. 52].

Вагому роль в утворенні взаєностосунків молодших школярів надається вчителю. На першому етапі шкільного навчання його вплив тяжко переоцінити. Учні час від часу беззастережно схвалюють учительські оцінювання себе і однолітків. Дослідження продемонстрували нам, що учителі не люблять

учнів з пониженим суспільним станом (Капська А. Й.). Таким чином, уявляючи, або не розуміючи це, вони самі абсорбуються в утворенні заниженого стану у дітей. Знаряддям тут слугують постійні погані оцінки і критика, проникливі вичитування дитини про її поведінку. Все це може нерозважливо повторятися в оцінках учнів, через що вони припиняють схвалювати ровесника. До цього місця школяра можуть привести і зовсім другі діяння та вчинки учителя. Це може проявлятися в надмірній похвалі та приведенні даної особи як приклад для наслідування усьому класові. У дітей такі однолітки неодноразово та не заслужено набувають етикетки «улюбленців», «підлабузників» і т. п. В кінцевому етапі вони обминають контактування з такими дітьми.

Видатний спеціаліст в області міжособистісних стосунків між дітьми, психолог Капська А. Й., оцінюючи вагомість персонального підходу в проблемах впливу учителя на соціальний стан молодшого школяра, зарекомендувала ряд головних характеристик:

1. Притягнення відокремленого учня в захоплюючу працю.
2. Підтримка у здобутті перемоги в певній роботі, від якої перш за все залежить позиція дитини (подолання нерішучості та ін.).
3. Подолання афективності особистості (гарячкуватість, нестриманість, агресивність, образливість, пасивність), яка час від часу є не лише проблемою, але і результатом психологічної ізоляції.
4. У окремих учнів потребується творити впевненість у собі, брак якої робить їх занадто сором'язливими.
5. Вживання опосередкованих заходів: приміром, ініціювати авторитетних однокласників підтримувати несміливого, лякливого учня.
6. Важливу роль у встановленні приятельських взаємостосунків з ровесниками слугує позитивна самооцінка [14, с. 140].

1.4. **Стилі сімейного виховання та їх вплив на соціалізацію молодшого школяра**

Стиль сімейного виховання – найбільш природний зразок відношення батьків до дитини, які практикують достеменні способи і прийоми педагогічного впливу; характерна стратегія поведження батьків з дитиною.

Стилі родинного виховання характеризуються на основі таких підходів:

- рівень опіки та нагляду;
- задоволеність потребностей та запитів дитини;
- запропоновані вимоги і типи спілкування з ним;
- застосування схвалень по відношенню до дитини, як особистості;
- рівень емоційної чутливості та виховних сподівань батьків.

Родинна перевірка: при підвищеній оцінці за цим фіксуванням, батьки бажають мати великий вплив на дитину, спроможні напосідати на виконанні своїх вимог. Контролюючі дії керовані на прояв залежності у дітей і вдале засвоєння родинних стереотипів та правил [9, с. 15].

Родинні вимоги. Родинні вимоги при безпомилковому їх використанні спонукають до розвитку дорослості у діток: батьки докладають великих зусиль, щоб діти удосконалювали свої уміння в розумовому та емоційному обсязі, міжособистісному спілкуванні, напосідують на потреби та праві дітей на самостійність та незалежність.

Типи спілкування з малечою: батьки з підвищеною оцінкою за цим фіксуванням, мають палке бажання використовувати пересвідчення з тим, щоб домогтися послухання, доводять свої переконання і zarazом готові обмірковувати її з дітками, слухаючи їх думки та аргументи. Батьки з невисокою оцінкою не виражають чітко і суттєво свої вимоги і обурення або розчарування, але час від часу вдаються до непрямих способів таких як: нарікання, галас, лаяння.

Духовна підтримка: батьки спроможні говорити співчутливі слова, виражати любов і тепло по відношенню до дітей, їх вчинки та емоційне

ставлення направлені на допомогу у фізичному та позитивно-емоційному зростанню дітей, вони відчують радість, насолоду та гідність від перемог та успіхів власних дітей [29, с. 13].

Родина – це місцина фізичного народження, первісної соціалізації, емоційного розвитку і становлення нової досі не баченої особистості. Від моделі родини, особливостей її функціонування, вдачі і індивідуальних якостей дорослих залежить те, якою буде вихована та розвинена ними дитина. Особливо на створення особистості маленького дитя, має вплив характер виховання, вибраний дорослими.

Стиль родинного виховання – це тип взаємодії дорослого покоління та дітей, що окреслюється вживанням достеменних способів та методів виховного впливу, які виражаються у особливому характері словесного (вербального) та невербального спілкування.

Існує низка різносторонніх (універсальних та докладних) особливостей типів родинного виховання, в заporуці яких розташовані особливості внутрішньо-сімейних та міжособистісних взаємовідносин, що виражаються у ставленні батьків до дитини, її способів розсудливості та праці; вживання методів карання та заохоти; створення гуманних правил та цінностей; до оточуючих людей та навколишнього довкілля.

Поширеними літературними джерелами в психології та педагогіці є розподіл стилів родинного виховання на демократичний (авторитетний), авторитарний (деспотичний), ліберальний (толерантний) та індіферентний (незацікавлений) [22, с. 130].

Демократичний або авторитетний стиль дає характеристику наявної сприятливої атмосфери в родині: теплі й щирі взаємини між батьками і дітьми, взаємна пошана і допомога, емоційне сприймання дитини як певної особистості, врахування її думок, уявлень, почуттів та запитів. Тут найвища ступінь нагляду за розвитком і діями дитини, які пов'язуються з визнанням і стимулом їх індивідуальності, важливості та незалежності. Дорослі додержуються демократичних положень у спілкуванні: не застосовують фізичні

покарання і образи, стримуються від виявів докучливості та неповаги, використовують способи здорової вимоги та розсудливої аргументації. Вони використовують спільні для всіх членів родини закони, що мають ґрунтуватися на їхньому авторитеті, як індивідуальностей, старших друзів, керівників та вихователів. З часом дорослі змінюють та поліпшують дані закони й поставлені вимоги в розумних рамках, зважаючи при цьому на думку та уявлення дітей. У наслідку підтримування демократичного стилю родинного виховання у дитини утворюються такі індивідуальні якості, як пунктуальність, пильність, наполегливість, рішучість, впевненість в собі та спроможність до відповідного само оцінювання, самоперевірки і саморегуляції, розвитку необхідних соціальних звичок.

Авторитарному або деспотичному стилю властива надлишкова перевірка дорослих за життям дітей (працею, уявленнями, навіть емоціями), стримування їхньої самостійності й незалежності, оригінальності. Батьки створюють відносини в родині на запоручі власного безсумнівного і нерозривного панування, що експортується чіткими наказами, високими вимогами, безжалісними заборонами і жорстокими покараннями (можуть бути і фізичні). Родинне спілкування зазвичай погіршується мінімально: всі рішення ухвалюються тільки дорослими, від дітей вимагається тільки постійна покірність і безмовна покірливість. Такі прийоми та методи виховання утворюють у дітей систему поверхневого контролю: зникнення небезпеки кари розпалює неконтрольоване, агресивне поведіння з боку дітей до батьків і оточуючих [27, с. 70].

Авторитарне батьківство розвиває несміливих, пригнічених, недоброзичливих, байдужих, бездіяльних, роздратованих та агресивних індивідів.

Головною перевагою ліберального (толерантного) стилю виховання є теплі, близькі взаємовідносини між всіма членами родини, дорослі цілковито відкриті, щирі, відверті у спілкуванні з дітьми. Іншою рисою даного стилю є, характерна відсутність аспекту керівництва, правил, заборон та примусів в поєднанні з

найнижчим ступенем контролю (вседозволеність). Діти одержують цілковиту вільність і самостійність у витівках, рішеннях, здобуванні досвіду. Призначаючи себе на один ступінь з дітьми (чинник цілковитої любові), дорослі сприяють утворенню комунікативної лінії в напрямку до себе, а не до дитини. Таким чином батьківський авторитет знижується, а права на лідерство стають просто мізерними. Тому такі батьки не можуть дати своїй дитині життєвої допомоги та підтримки в будь-якій ситуації, викликаючи в них відчуття небезпеки, незахищеності, тривожності, схвильованості.

Ліберальний стиль час від часу виховує імпульсивних, інфантильних, неадекватних, не примхливих до себе, безпринципних осіб. Деколи вони стають наполегливими, активними та творчими людьми [30, с. 20].

Для індиферентного (незацікавленого) стилю характерна самотність, відчуженість між дітьми та дорослими. Останні показують закритість, прохолоду у розмові з дітьми, , навіть апатію. Батьки не доглядають та не беруть завзятої участі у ході виховання, не формують систему перевірки, обмежень, покарань, не дають дитині взагалі ніякої духовної підтримки. Зациклені лише на власних проблемах, індиферентних дорослих не цікавлять захоплення та запити дитини, неодноразово винуватять їх у своїх провалах, показуючи недобррозичливість і відкрите презирство до дитини.

Дане виховання викликає у особи патології психологічного та розумового розросту, недодержання манери поведження, і навіть психічні нервові дисгармонії. Діти виростають некерованими, неспокійними і полохливими, імпульсивними, похмурими, невпевненими, ладними навіть до агресивного поведження.

У психологічних та навчальних джерелах теж бувають порівняно чималі класифікації стилів родинного виховання. Одна з них на заporуці регулярного розподілу роз'яснює стилі виховання, виокремлюючи такі як: співчутливий, розсудливий, толерантний, змагальний, попереджальний, контрольний, безладний, злагоджений [7, с. 23].

Співчутливий стиль виховання властивий врівноваженим, тихим і розважливим дорослим, які є для особистості зразком гуманності і працелюбності. Вони обожають та люблять дитя, але мало коли це показують, не користуються систематичністю кар та стимулів. Дорослі докладають зусиль, щоб оборонити дитя від фізіологічних навантажень і психологічних стресів, але не розпещують надлишковою турботою. Родина чимало часу ходить спільно один з одним, більш за все, це суттєво видно за однаковим заняттям. Таким чином, особистості передчасно набирають трудоволюбного досвіду і, згідно з цим, ставляться шанобливо і по важливо до дорослих та їхньої праці.

Співчутливий стиль підтримує виховання добрих, співчутливих, привітливих, спокійних, сором'язливих, відповідальних, самокритичних і працелюбних дітлахів. У них розважливість домінує над емоційним станом. Однак, якщо увага дитини цілковито концентрується на питаннях родини, вона стає бездіяльним та інертним членом середовища де вона проживає. Удаючись до розсудливого стилю виховання, дорослі утворюють в родині теплі взаємовідносини і добру атмосферу. Вони чимало часу проводять спілкуючись з дитиною: дають відповідь на запитання; заохочують цікавою інформацією для міркувань, цим самим запалюють допитливість дитини до певної теми; розказують повчальні оповідання, казки, виховуючи гуманність; обмірковують кожну дію дитини, спільно розмовляють про її уявлення та погляди. Розсудливі дорослі дають дитині вільність в діях для набуття особистого життєвого досвіду, але наглядають, щоб їхня поведінка не спускалася за межі доброзичливості та чесності. Діти приєднуються до розв'язання родинних проблем і дорослі з повагою слухають їхні міркування та пропозиції на рахунок тої чи іншої ситуації. У такій сім'ї заборонені покарання, що сприяє атмосфері довіри і поваги (батьки шанують особистість дитини і потребують цього від других людей) [20, с. 25].

У таких умовах зростають совісні, дружлюбні, врівноважені, впевнені в собі особистості з підвищеними духовними властивостями.

Для толерантного стилю родинного виховання властивою є не контролювання власної дитини. Дорослі не вміють або не бажають закономірно виховувати особистість, не пізнають міри прочуханів і стимулів, тому їхні впливи, проблеми, прояви відчуттів і емоційності, фіксуються мимовільністю і не за порядком. Увесь перебіг виховання свідчить про ситуативну поведінку, а закони та заборони є формальними, приналежною для демонстрування у суспільстві, а не виконання дитиною.

В таких родинах діти переймаються виключно власним інтересом, зростають безсовісними, хвалькуватими, підступними, лукавими, не щирими, млявими, авторитарними.

Змагальний стиль виховання успадковується дорослими егоцентричними, які користуються дітьми, для того щоб виділитися з-серед других, вихвалитися. Дорослі не удосконалюють духовність, не докладають зусиль, щоб утворити висотні духовні доброякісності дитини, замість того силують її досліджувати себе в всяких формах роботи: розумовій, фізичній, творчій, аби показати талант та неперевершеність. Дітей спонукають до безупинного суперництва з другими однолітками, пересвідчують у їх першості та лідерстві. Батьки користуються кожним шансом, щоб вихвалитись розумовими здібностями, уміннями, в зльотах власної дитини, і навіть якщо вони виключно не суттєві. За свої досягнення дітлахи отримують безмірне схвалення і грошові призи. Але мінімальні невдачі чи «відставання» від ровесників, товаришів чи просто других осіб доводять до гострих дорікань і розчарування, піднімаючи в дорослих і в самої дитини пригніченість та депресії.

Через таке виховання діти стають через край гордовитими, пихатими, нахабними, зухвалими та себелюбними. Через те, вагоме фізичне і психологічне завантаження неодноразово спонукають до виникнення проблем зі здоров'ям, низку затяжних хвороб [28, с. 46].

Попереджальний стиль (гіперопіка) переважає в родинах, де дорослі переконані, що дитина не може чинити індивідуально: батьки ліпше знають, що у дійсності необхідно дітям, тому повсякчас зобов'язані бути

поблизу і ухвалювати всі без виключення проблеми. Вони надмірно турбуються за життя та здоров'я своєї дитини, тому удаються до тривалого показу любові та догляду, обмежують рухливу енергійність, фізичну працю і навіть ініціативність дитя. Не беруть до уваги її дійсних запитів, зацікавлень, нахилів, думаючи що їхня думка в цьому питанні правильна та одна. Дорослі безупинно піклуються та контролюють дитину, граються і забавляють її, виконують будь-які вередування, змушуючи її до байдужості та різних примх. До дитини не використовуються кари, що виробляє атмосферу, коли дитині все дозволено та поблажливості. Хвилювання за життя дитини цілком затуманює розуміння батьків, в тому що потреба фізичного й розумового розвитку, духовного виховання дуже важливі складові для дитини.

Дитина, яка виховується в атмосфері гіперопіки, є несамостійною, безпомічною, безвідповідальною і неспокійною, пасивною та безініціативною особистістю. Разом з цим їм характерна ситуативна мораль та зрадливість, що використовується лише в пошукові більшої переваги, користі та вигоди. Вони спроможні до утрирування особистої важливості, аби як ставляться до власної родини, людей та оточуючого світу [23, с. 140].

Контрольний стиль виховання, прогнозує вимогливу регламентацію діянь і обмежень власного простору, самостійності дитини. Дорослі ухвалюють за дитину цілком всі питання (створюють режим дня, продуктів, фасон одяжі, вибирають приятелів, хобі тощо). Вони мало коли удаються до доброти, похвалання, ніжності, допомоги, доброзичливості. Замість того неодноразово користуються різносторонніми покараннями: підвищенням голосу, ще більше обмеження вільності діянь, позбавлення матеріального достатку та щастя, часті фізичні покарання.

У таких родинах дітлахи виростають нестриманими, недіяльними, нетерпеливими. У них знижена самооцінка і збільшена неспокійність, хаотичний страх дорікань, оцінок та своїх рідних. Вони обмежені у контактуванні з однолітками, але найкращі товариші – постійно підбадьорюють, підтримують, допомагають та захищають.

Безладний стиль визначається відсутністю головних виховних правил та орієнтирів. У таких родинах дорослі не можуть сформувати реальні правила до дитини та з'ясуватися з особистими сторонами, або ж між ними самими наявні суперечки й неоднакові погляди на певні способи, методи, вимоги, наміри у вихованні. У наслідку чого непередбачувані батьківські дії, настанови, впливають на реакції дітей, від чого вони потерпають в емоційному дискомфорті, у них посилюється відчуття тривоги, та з'являється необхідність у незмінності і злагодженості особистих внутрішньо-сімейних взаєностосунків.

За неорганізованого виховання особистості стають непевними, експансивними, вони тяжко адаптуються до сучасних умов суспільного оточення, випромінюючи деколи байдужість чи навіть агресивність.

Злагожене виховання демонструє всі оптимальні ознаки та доброти, наявні в попередніх стилях. Родині притаманне тепле та дружнє середовище, взаєморозуміння та допомога, взаємна повага і розважлива любов. Дорослі чітко розуміють фінальну ціль виховного впливу, додержуються вибраних правил та своїх ролей, але не впадають в надмірності. Їхнє поводження і дії є абсолютно мотивованими та усвідомленими, що вимагається і від дітей і успішно ними копіюється. Вагому данину дорослі присвячують гуманному і духовному вихованню (неабияку вагу тут виконують родинні традиції, яких неодмінно додержуються), стимулюють розумовий розріст дитини, цінують і приймають її фізичну роботу.

Даний стиль виховання підтримує утворення злагодженої особистості. Діти ростуть розважливими, правдивими, найкращими товаришами, добрими і привітними до людей та усього оточуючого світу, вірними своїм обіцянкам. Та, натикаючись на не правильність у поведінці, агресію та інші дуже негативні прояви навколишнього світу, вони важко реагують, довго це обмірковують і турбуються [15, с. 139].

Тому, утворення і становлення сучасної особистості, що здійснюється в родинному кліматі, вагомим чином залежить від вибраного дорослими стилю

виховання. Втілюючи в життя усвідомлений, обґрунтований пошук, дорослі самі оцінюють, якою особистістю в завтрашньому дні стане їхня дитина.

У психології існують види дітей за наслідками родинного виховання.

- Досвідчені діти – з непорушно гарним настроєм, впевнені у собі, з добрим розвитком самоконтрольного поведіння, майстерністю розпізнавати дружні стосунки з ровесниками, мають палке бажання до оцінювання нових обставин.

- Ухиляються – в таких дітей переважає похмурий, сумний настрій, важко формують дружні стосунки з ровесниками, та тримаються осторонь від нового та не відомого оточення.

- Недосвідчені – невпевнені в собі, з незадовільним контролем, з реакціями відмови у напружених обставинах [26, с. 42].

Сукупність якостей обізнаних дітей відповідають присутності в батьківських відношеннях всіх чотирьох складників – контролю, суворості до соціальної зрілості, спілкування та чуттєвої допомоги. Тобто, оптимальною вимогою виховання в родині є поєднання підвищеної суворості та контролю з демократичністю і сприйняттям дитини.

Під стилем родинного виховання слід міркувати про своєрідне відношення дорослих до власної дитини, які використовують виразні прийоми й методи педагогічних умінь, що розвертаються у характерному способі словесного звернення та взаємодіяння.

У психологічній літературі вирізняють подібні стилі родинного виховання: потуральник, змагальний, серйозний, ввічливий, контрольний, доброзичливий, злагоджений.

На утворення стилів родинного виховання діють безсторонні та особисті чинники, а також генетичні відмінності дорослих та дітей. На обрання стилю родинного виховання діють:

- Тип темпераменту дорослих та їхня сумісність один з одним;
- Звичай родини, у яких зростали самі дорослі;
- Науково-педагогічна література, яку вивчали та читали дорослі;
- Ступінь освіти дорослих [35, с. 21].

Потуральник – перший стиль родинного виховання. При даному різновиді родинного виховання, дитині відводиться абсолютна самотійність в її діяннях. Батьки в подібних родинах постійно зайняті власними справами: особистими інтересами, приятелями та працею, їх практично не торкається душевне самопочуття дитини, вони апатичні до її вимог і прохань, а час від часу елементарно не вважають за відповідне звертати на них свою повагу та турботу.

Непослідовно й невправно подібні дорослі, користуються такими методами як покарання, так і заохочення: приміром, карають дитя й одразу ж приохочують його, лиш би вона не опечалювалася та не перешкоджала дорослим.

Центральний метод виховання в подібній родині — «батога та пряника». Взаємовідносини з дитиною налаштовуються таким образом, що підсвідомо підбурюють її на розшук найбільш придатних форм взаємодіяння з навколишніми людьми, заохочують утворення даних рис, як прислужництво, улесливості та підлабузництво. Дорослі повсякчасно показують дитині удаване відношення до навколишніх людей: приятелів, сусідів і родин, у наявності дітей у таких родинах обмовляють других людей, а в міру дорослішання особи — одночасно із нею. Діти понад міру рано пізнають уроки користі: належні люди, відповідні взаємовідносини, корисне для сім'ї рішення різного роду питань. На першу точку зору, дитина з даної сім'ї безперешкодна у обранні форм поведінки, проте поза межами особистої родини від неї потребується номінальне, привселюдне дотримання законів хорошого поведження. Подібні особистості бережуть власні секрети за багатьма замками, іншими словами увесь час знаходяться напготові, у важкому та стресовому становищі. І навіть розумову роботу власних дітей батьки в даних родинах заохочують для отримання найбільшої користі для самих себе. Як результат отакого виховання — утворення конформного соціально-психологічного образу особи [31, с. 16].

У дитячому оточенні молодші школярі даного різновиду займають репутацію обмовників, підлесників і підлабузників. Подібні діти обожнюють хвастатися, не спроможні на щиросердне співчування та співпереживання.

Особистості даного різновиду не люблять ні інтелектуальної, ані фізичної роботи: дана варіація спостерігається усі вікові етапи існування. Під час виконання будь-яких завдань, молодші школярі цього різновиду дуже раптово виморюються і стараються під усяким приводом відсторонитися від будь-якої роботи. Часто-густо подібні діти недбало відносяться до завдань батьків і всіляких зобов'язань та обов'язків. Для них частенько не буває заборон і духовних правил: уже з молодшого шкільного віку, вони майже не налаштовані на виховну та навчальну роботу, бо їх приваблює тільки завершальний результат — бали [32, с. 8].

Змагальний стиль родинного виховання. У разі вживання змагального стилю родинного виховання дорослі з ранішнього віку спостерігають у вчинках своєї дитини щось визначне і екстравагантне, повсякденно стимулюють активність своєї дитини, час від часу не лише духовного, але й предметного характеру. Дорослі безперервно протиставляють власну дитину з другими й сильно нездужають, якщо це уподібнення не на її вигоди. Стараючись сформулювати обдарування власної дитини, дорослі — часом попри її хотіння — настоюють на багатосторонньому і не постійно виправданому розвитку, проте дане багатостороннє піднесення, зовсім не пов'язане з зацікавленнями дитини, — це результат батьківського егоїзму. При комфортному моменті подібні дорослі залюбки підкреслюють те, що їхня дитина, приміром, «займається танцями, ходить в музичну школу» тощо. Кінець кінцем це зумовлює до того, що дитя стає повністю упевненою у особистій прерогативі над другими дітьми. Якщо ж вона раптом зазнає поразки, це на довгий час витискує її зі звичної колії і спричинює до пригніченості й байдужості. Участь дитини з раннього віку в багатоманітних гуртових роботах і секціях в більшості часу призводить до проблеми, пов'язаних з її здоров'ям: переобтяження, повсякденне стомлення пізніше може відзначитися на дитині недугами та суттєвими хворобами.

Внаслідок подібного виховання утворюється пошуковий соціально-психологічний образ особистості.

У дитячій групі дітей такі особистості домагаються стати лідерами. Вони люблять розпоряджатися другими дітьми й дуже задоволені, якщо хто-небудь опиняється у залежності від них [8, с. 3].

Власні неточності та невдачі діти даного типу дуже важко переносять. У подібних дітей вельми розвинута воля. Ще з раннього дитинства вони на диво організовані, рухливі та активні. Їм характерні впевненість у собі, гордовитість, самолюбність, перебільшення особистих можливостей, неухважність до зацікавлень оточуючих осіб, абсолютна зосередженість на вираженні власних перспектив. Утім за домовленості про результативну співпрацю сім'ї та вчителів подібні діти користатимуться перспективою розкрити все найліпше, що започатковано в них ще з народження, та оселять виразити й дружелюбність, й розум, й впевненість у власних силах, а ще самовладання і старанність.

Серйозний стиль родинного виховання. Від самісінького народження дитині відведено абсолютну самостійність у власних діях, шанс прийняти індивідуальний досвід, пройшовши дорогою особистих досліджень і неточностей. Педагогічний арсенал подібних дорослих усуває крики, підвищення голосу та дорікання: дорослі припускають, що енергійність дитя зобов'язана мати природний прояв. У вихованні власних дітей вони цілковито відключають будь-які примушення до чого не будь та фізичні кари, бо припускають, що дитина спроможна власними силами, вибрати собі роботу до душі, а вони мають прерогативу тільки на підтримку в їхніх починаннях або поради [29, с. 9].

У подібних родинах утворюються теплі, сердечні та щирі взаємовідносини. Діти разом із батьками приймають участь у домашніх радах, рішенні родинних ситуацій. Дорослі турбуються про те, щоб достоїнність власної дитини ніколи не занижувалася ані незнайомими людьми, ані родичами. Тому, дорослі подібних особистостей з запалом беруть участь у існуванні тієї дитячої групи, в якій знаходиться власна дитина.

Наслідком даного стилю родинного виховання є чутливий соціально-психологічний образ особи.

Ввічливий стиль родинного виховання. Ввічливий стиль родинного виховання може викликати як постійна хворобливість дитини, так і особливості темпераменту дорослих. У інциденті, якщо дитина часто-густо нездужає, дорослі стають дуже підозріливими й болюче сприймають будь-який вияв її хвороби. Вони ні на хвилику не полишають дитя без піклування та турботи. Дитина в подібній родині фактично позбавлена рухливого функціонування, тільки дорослі устанавлюють круг її зацікавлень, створюють дитячі забави, регламентують її поведження.

У ході ввічливого стилю родинного виховання утворюється недорозвинений соціально-психологічний образ особи.

Першорядними неоднаковими деталями даних дітей є безініціативність, інертність, їхня апатія і флегматизм пропадають, якщо робота, яку їм пропонують приваблива та екстравагантна.

Контрольний стиль родинного виховання. За контрольного стилю родинного виховання утворюється неспокійний соціально-психологічний образ особи.

У подібних сім'ях бажання дитини строго контролюються та відслідковується: дорослі говорять дитині, як одягнутися, з ким товаришувати, формулюють її розпорядок дня. Молодші школярі переносять це доволі помірковано, але більш дорослі висловлюють протест проти подібного відношення [31, с. 10].

Дорослі доволі завзято користуються методами карання: це буває погрозливий тон, і крики, і фізична кара, притому час від часу доволі сильне фізичне покарання. У схожих родині діти позбавлені та не відчують дорослої доброзичливості, теплоти та турботи.

Доброзичливий стиль родинного виховання. Сутність доброзичливого стилю виховання вираховується вже в його найменуванні: доброзичливий стиль виховання утворює злагоджений соціально-психологічний образ особи. У подібних сім'ях дитина постійно довгоочікувана, дорослі ще до її народження роздумують над тим, якою особистістю вони бажають випестити та виховати її. Дитина родиться, виховується і зростає в м'якій і товариській атмосфері, дорослі

присвячують чималу турботу утворенню звичаїв і традицій сім'ї, яких вони самостійно строго дотримуються: екстравагантні святкування днів народження, несподіванки і дарунки усім членам сім'ї, колективні гуляння та ігри — це й багато другого породжують особисту цінність дитини, її вправність зростати поміж інших людей.

Діти даного стилю виховання ще з ранішнього дитинства проявляють поміркованість і майстерність обґрунтовувати власні дії, бо дорослі умотивовано й усвідомлено поводять себе так, щоб дитина навчалася та переймала їхній власний досвід. Ще з початкової школи, діти подібного стилю виховання розкривають чутливість, відвертість до своїх ровесників й люб'язність до прохань оточуючих людей. Особлива риса таких дітей — істинність, а якщо з певних мотивів вони й мають секрети, то ніколи не розголосять їх. Подібні діти уміють безкорисливо товаришувати, у контактуванні повсякчас щирі та привітливі, не приховують власних істинних відчуттів [9, с. 15].

У навчанні подібні діти дуже добросовісні та відповідальні, їх не залякує аніяка робота, якщо вона для них не занадто важка, при цьому вони не побоюються розповісти дорослим про те, чи справляться із дорученням. Проте таке відношення до роботи не постійно викликає похвалу оточення.

У подібних дітей сильно розвинута самооцінка: такі особистості не лякаються говорити будь-яке слово та дотримуватися його, особисту обіцянку вони відразу реалізують, навіть на шкоду собі. Частіше за все, такі діти відбирають собі приятелів з нелегкою долею та похвально діють на них. Такі діти, зрештою не вирішуватимуть суперечку з позиції грубої сили чи бійки.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Соціалізація — довготривалий і чимало актний перебіг. Адже, суспільство безупинно удосконалюється, змінюється його будова, цілі та завдання, цінності й правила. Заразом протягом життя не один раз змінюється й сама людина, її роки, уявлення, світогляд, переконання, навички, правила поведження, стани і обов'язки. За допомогою соціалізації люди втілюють в життя свої запити, можливості, вимоги, нормалізують стосунки з другими членами оточення, їх угрупованнями, соціальними інститутами та товариствами, із середовищем в цілому [14, с. 140].

Одночасно соціалізація — важливий фактор незмінності суспільства, його природного функціонування, послідовності його розвитку. Питання дослідження соціалізації особистості постійно поповнюється новими поглядами: вивченням змін вимог соціалізації особистості під впливом наукових та технічних революцій, між дисциплінарним аналізом людського «Я» [39, с. 56].

Продовжується розширення напрямків вивчення соціалізації, уточнюється її будова та діяльність, поширюється аналізування соціальних процесів та

інститутів соціалізації, уточнюються винятковості взаємодії соціалізації та виховання в сучасному світі.

Вагомого значення набувають дослідження педагогічних поглядів на соціалізацію, ведуться обговорення її як перебігу соціального учнівства і систематичного засвоєння обов'язків, місця в цьому перебігу, усвідомлення прикладів та зразків, системи цінностей.

Таким чином, соціалізація — це процес становлення особистості, оволодіння нею норм та правил життя в суспільстві, знаннями та майстерністю будувати взаємовідносини з іншими людьми на основі розуміння їх самоцінності, відповідальності перед собою й іншими, палке бажання до здобуття сенсу життя як радості творення і само творення [17, с. 210].

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВНУТРІШНЬО-СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Діагностика впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра

У дипломній роботі з метою дослідження впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра були використані три методики: опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я. Варга, В. В. Століна, методика Рене, Жиля, методика PARI, на тридцяти досліджуваних молодшого шкільного віку та їхніх батьках.

Опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я.

Варга, В. В. Століна.

Батьківське ставлення пояснюється як лад різносторонніх якостей, відчуттів і дій оточуючих осіб відносно їхньої малечі. Із психологічних переконань родинне ставлення – це педагогічне та соціальне пристосування щодо малечі, що містить в собі доцільні, чуттєві і поведінкові складники. Опитувальник включає 61 питання та визначає 5 подальших шкал, що висвітлюють в собі певні точки зору родинного ставлення:

1. Приймання – неприймання дитини. Дана шкала передає у цілому емоціональне та розважливе (приймання) або емоціональне негативне (неприймання) по відношенню до самої особистості індивіда.

2. Співпраця. Дана шкала передбачає бажання батьків до кооперації з власною дитиною, та проявів з їх боку відвертого зосередження на дитині й участі у її починаннях.

3. Співжиття. Запитання даної шкали спрямовані на те, щоб визначити, чи бажують батьки єдності з дитям або, наперекір, старається приберегти між дитям й собою певну психологічну відстань. Це – характерна взаємодія особистості й дорослого оточення.

4. Перевірка. Названа шкала виокремлює те, як батьки інспектують поведження особи, якою мірою вони демократичні або повновладні у взаєминах з ними.

5. Відношення до невезінь дитини. Кінцева шкала демонструє, як батьки відносяться до спроможностей індивіда, до його недоліків, успіхів та поразок.

Даючи відповіді на запитання (див. Додаток А), випробуваний має висловити особисту узгодженість або розбіжність з питаннями за поміччю понять «Так» чи «Ні».

Опрацювання й бали результатів. Для будь-кого з випробуваних батьківських ставлень, що встановлюються за сприянням згаданого опитувальника, внизу фіксуються цифри міркувань, що зв'язані з певною різновидністю виховання.

Приймання – неприймання особистості дитини: 3, 4, 8, 10, 16, 18, 20, 24, 26, 27, 38, 39, 46, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 60.

Співпраця: 6, 9, 12, 14, 15, 21, 25, 31, 34, 35, 36.

Співжиття: 1, 5, 7, 28, 32, 41, 58.

Перевірка: 2, 19, 30, 40, 42, 43, 44, 45, 48, 50, 57, 59.

Ставлення до невезінь («малий бідолаха»): 9, 11, 13, 17, 22, 28, 29, 37, 54, 61.

За певну дану відповідь за зразком «Так» досліджуваний отримує один бал, а за всяку відповідь за зразком «Ні» – 0 балів. Найвищі бали вказують про вагому освіченість вище сказаних різновидів батьківського ставлення, а найнищі бали – свідчать, що вони порівнюючи з попереднім, слабше ерудовані.

Високі бали по шкалі «приймання – неприймання» – від 24 до 38 вказують на те, що в певного досліджуваного є наявне очікуване розважливе відношення до особистості індивіда. Батьки у даній ситуації приймають особу такою, яка вона є, шанує й усвідомлює її оригінальність, особливість, підтримує її зацікавлення та задуми, супроводжує з нею майже весь свій час, й не шкодує про прийняте рішення.

Низькі бали по цій шкалі – від 1 до 10 – підтверджують те, що дорослі переживають майже завжди негативні переживання з приводу дитини: обурення, гнів, незадоволення, навіть іноді розчарування в своїй дитині. Такі батьки думають про дитину, як про невдачу, не вірять навіть у її завтрашній день, занижено розцінюють її спроможності й неодноразово власним взаємовідношенням зневажають дитину. Такі батьки, не можуть бути хорошими вихователями для своєї малечі.

Найвищі бали по шкалі «співпраця» – 6-9 балів – є рисою того, що дорослі показують власне простосердечне зацікавлення до того, що приваблює особу, точно оцінюють хисти дитя, стимулюють незалежність і починання, стараються з усіх сил, бути з нею на однаковому ступені.

Найнищі бали по цій шкалі – 1-2 бали – показують те, що батьки відносно дитя, поводять себе протиним чином і не можуть домагатися виступати, як хороші вихователі.

Високі бали по шкалі «співжиття» – 5-8 балів – відповідні для того, щоб здійснити умовивід про те, що ці батьки не встановлюють психологічну відстань між собою й дитям, стараються постійно знаходитися якомога близько до неї, вдовольняти її головні, толкові вимоги, силуються відмежувати від навколишніх прикростей та халеп.

Низькі бали по цій шкалі – 0-1 бали – є властивістю того, що батьки, наперекір, утверджують вагому психологічну відстань між ними й дітям, замало дбають та піклується про неї. Сумнівно, що такі батьки можуть стати, хорошим прикладом і наставником для власного дитя.

Найвищі бали по шкалі «перевірка» – 5-8 балів – показують на те, що мати та батько поводять себе, понад міру владно відносно малечі, потребуючи від неї безумовної покірності й ставлячи перед нею суворі дисциплінарні закони. Дорослий нав'язує особистості, частково у всьому, свої думки та норми. Такі дорослі вкрай рідко зможуть стати добрими, як вихователі для дитя.

Найнищі бали по цій шкалі – 0-1 бали – супроти, демонструють те, що контролювання вчинків особи з боку батьків, майже відсутні. Це передусім, дуже суттєво впливає на навчальний та виховний процес дитини. Найліпшим різновидом розуміння виховних здатностей батьків по цій шкалі є пересічні оцінки, від 3 до 6 балів.

Високі бали по шкалі «відношення до невезінь особистості» – 6-9 балів – є особливістю того, що батько та мати, думають про дитину, як про маленьку невдачу й відносяться до неї як до недорозвиненого створіння. Зацікавлення, уподобання, міркування й почування дитини виступають для дорослої людини незначущими, і вона нехтує ними. Сумнівно, що такі батьки хоч колись зможуть стати хорошими у очах дитини.

Низькі бали по даній шкалі – 1-2 бали, наперекір, засвідчують те, що промахи дитини батько та мати, припускають неочікуваними й покладаються на свою дитину у подальшому. Такі батьки, скоріше за все, стануть підходящим другом та підтримкою для дитини.

Опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я. Варга, В. В. Століна проводився на мамах дітей 4 класів.

В ході експерименту необхідно було сформулювати, як манера батьківського виховання відгукується на міру гармонійності взаємин з дитиною, можливі труднощі у стосунках і способи їх вирішення (дані експерименту представлено в Додатку А).

За наслідками даного опитувальника батьківського відношення А. Я. Варга, В. В. Століна, що проводилася на мамах молодших школярів, найвищі результати по шкалі «Приймання-неприймання» притаманні десяти матерям; посередні результати по цій шкалі присутні у 20 мамів. Низькі результати по даній шкалі невиявлені.

По шкалі «Співпраця» найвищі бали присутні у дванадцяти досліджуваних матерів, середні результати наявні у вісімнадцяти.

По шкалі «Співжиття» найвищі результати вбачаються у дванадцяти, середні результати у сімнадцяти матерів, низькі результати присутні у однієї матері.

По шкалі «Перевірка» найвищі бали притаманні чотирнадцяти матерям, посередні результати - чотирнадцяти, низькі результати - двом.

По шкалі «Ставлення до невдач» найвищі результати спостерігаються у однієї матері, середні у двадцяти п'яти, низькі у чотирьох мам.

Зауважимо, що по першим 3 шкалам даної методики, найвищі бали демонструють нам про правильний та гідний стиль виховання, а по 2-м наступним пропорційний стиль виховання розглядається при низьких наслідках.

За отриманими результатами по методиці «Опитувальник батьківського відношення А. Я. Варга, В. В. Століна» ми дізналися, що у 10% мамів найвищий результат по шкалі «Приймання», а от 90% мамів продемонстрували, осередній результат за даною шкалою. Інакше кажучи, дорослі люблять свою дитину такою, якою вона є. Дорослі цінують дитину як особистість, роблять все для неї, підтримують її зацікавлення й задуми, які вона перед собою установлює. За результатами даної методики, ні одна мати, не готова приймати власну дитину як погану особистість, невдачу, не зриває злість на дитину, незадоволення, роздратування, недовірливість або байдужість.

За наступною шкалою «Співпраця» 20% досліджуваних матерів набрали найвищі бали, а показники за середнім результатом притаманні 80%. Дані результати показують нам те, що досліджувані мами, демонструють інтерес до

справ й задумів дитини як особистості, стараються стати у пригоді власній дитині, високо розцінюють розумові й творчі задатки, відчувають гордощі за неї.

Проте за шкалою «Співжиття» у 20% досліджуваних відстань в контактуванні з дитиною понадміру замала. Дані матері почувають себе з дитиною як єдине ціле, бажають вдовольнити всі вимоги дитини, відмежувати її від усіх важких обставин і пригод життя. Дорослі повсякчас почувають занепокоєння за дитину, особистість для них здається крихітною і незахищеною. Це може з'ясуватися маленьким віком дитини, а може бути об'єднано й з підвищеною індивідуальною тривогою самих мамів. З даними матерями необхідно продовжувати психокорекційну роботу, щоб пригальмувати перебільшене почування одного цілого з дитиною, налагодити відносини і представити дитині, більше вільного часу та свободи. У 70% матерів притаманні середні ознаки по цій шкалі. У однієї лише з досліджуваних (10%) дана ознака занижка, що також є особливістю неблагозвучного стилю виховання.

За наступною шкалою «Перевірка» 80% досліджуваних набрали найвищі та середні бали. Це підтверджує те, що безпосередньо всі батьки вважають власну дитину молодшою у зіставленні з конкретним віком, зараховують дітям власну та соціальну неспроможність. Зацікавлення, вподобання, міркування та відчуття дитини не приймаються як належне. Дитина, усвідомлюється дорослими не пристосованою, відвертою для нерозумних дій. Імовірно, через це 20% з досліджуваних матерів прагнуть через край жорстко інспектувати власних дітей.

Лише в однієї матері з тридцяти притаманне відношення до власної дитини як до нещасливця й перебільшена увага на нездатності дитини. Досліджувана мати набрала високий бал по шкалі «Ставлення до невезінь».

Інакше кажучи, розглядаючи результати даної методики, можна сказати, що лише кілька мамів з тридцяти додержуються гармонічного стилю виховання. Всім іншим, притаманні недоліки у стилі виховання, деякі понадміру

уподібнюють себе з власним дитям, інші понад міру контролюють власних дітей та несприятливо відносяться до її невезінь та невдач.

Методика Рене, Жіля

Для дослідження галузі міжособистісних взаємовідносин дитини та її сприйняття внутрішньо-родинних відносин призначена дитяча проєктивна методика Рене, Жіля. (Додаток Б)

Ціль даної методики полягає у опрацюванні соціальної пристосованості дитини, а також його стосунків з оточенням та навколишнім світом.

Методика є візуально-вербальною, вона включає в себе 42 картинки із відображенням дітей або дітей і дорослих, та ще з декількох текстових завдань. Направлена дана методика – вираження особливостей поведінки в багатоманітних життєвих обставинах, вагомих для дитини і які хвилюють його взаємовідносини з іншими людьми.

Насамперед, перед початком роботи з даною методикою, дитині розповідається, що від нього очікують відповідей на питання по картинках. Дитина вивчає малюнки, слухає або зачитує питання і дає на них відповідь.

Дитина зобов'язана відібрати собі місце поміж зображених людей, або уподібнити себе з головним героєм, що займає те чи інше місце в колективі. Він може обрати його ближче або далі від правильної людини. У текстових запитаннях дитині пропонується відібрати справжню форму поведінки, причому окремі запитання створюються за видом соціометричних. Таким чином, методика дає право одержати інформацію про ставлення дитини до різноманітних оточуючих його людей (до родинного середовища) і подій.

Схематичність та простота, що індивідуалізують методику Рене, Жіля від других тестів, не тільки роблять її більше легкою для випробуваної дитини, а й дають перспективу з приводу більшої її формалізації і чисельного вияву якостей. Окрім, високої оцінки результатів, індивідуальна проєктивна методика міжособистісних взаємовідносин допускає відобразити наслідки психологічного огляду по ряду нестійких і кількісних.

Психологічна інформація, що розкриває систематичність особистісних стосунків дитини, можна схематично розділити на дві чималі групи перемінних.

1) Перемінні, що формулюють конкретно-особистісні зв'язки дитини: ставлення до родинного середовища (матері, батька, бабусі, сестри та ін.), Ставлення до приятеля чи приятельки, до повновладного дорослого та ін.

2) Перемінні, що розкривають саму дитину і виражаються в неоднакових взаємозв'язках: приятелювання, відокремлення, палке бажання до домінування, соціальна адекватність поведження дитини. Усього автори акцентують увагу на 12 властивостей:

- відношення до матері;
- відношення до батька;
- відношення до матері та батька як до родинного подружжя;
- відношення до братів і сестер;
- відношення до бабусі і дідуся;
- відношення до приятеля;
- відношення до педагога;
- допитливість, палке бажання до домінування;
- товариськість, відокремленість, адекватність.

Відношення до правильної людини розкривається кількістю відбору цього індивіда, сходячи з найбільшого числа завдань, планомірних на вираження належного взаємовідношення.

Методику Рене, Жиля не дозволено прирахувати до числа чисто проєктивних, вона розкриває собою конфігурацію, проміжну між анкетною та проєктними тестами. В цьому її вагома першість серед інших методик. Вона може використовуватися як знаряддя глибинного досліджування особистості, а також в експериментах, що потребують вимірювання та статистичного опрацювання.

Результати дослідження за методикою Рене, Жиля.

Опрацьовуючи міжособистісні взаємовідносини дітей, ми установили: 1-7 шкала – конкретно-особистісне відношення дитини до оточуючих людей, 8-12 шкала – розкривають саму дитину, як особистість.

Стосовно дитини до оточуючих людей, мають перевагу взаємовідносини до матері (61, 9%), до батьківського подружжя (51%), а уже вслід до батька (41%). Найменш виявлено відношення до бабусі і дідуся – 25%.

У характеристиці дітей має перевагу цікавість (83%). Найменш виражена закритість.

Дані наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

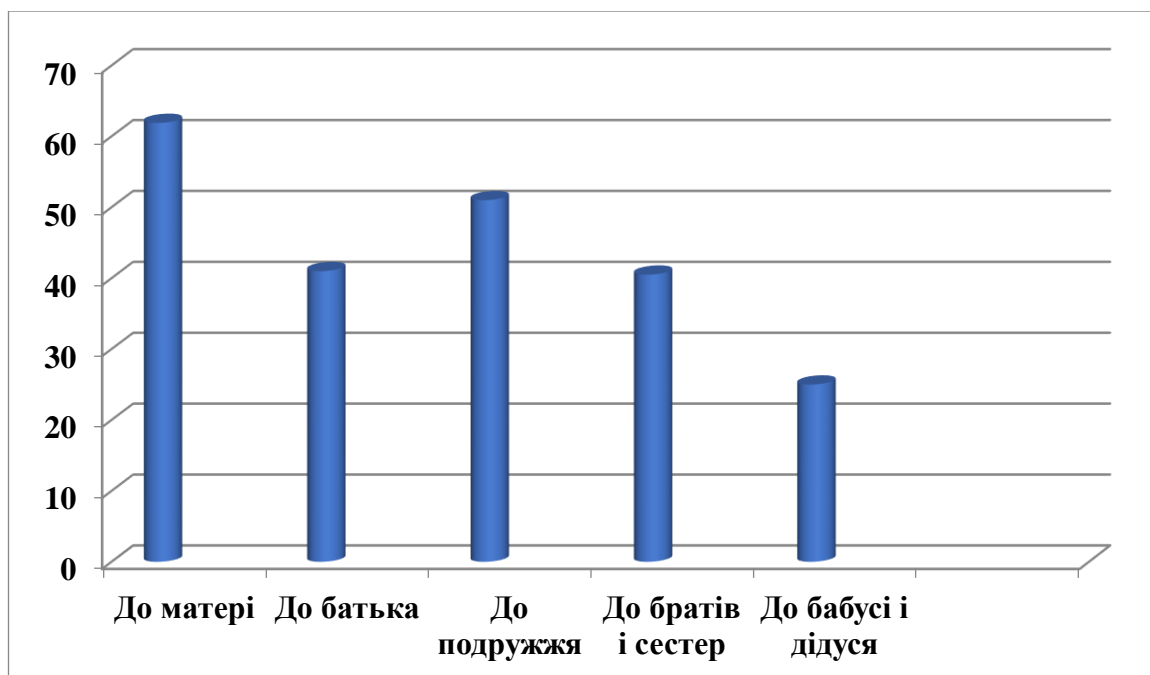
Результати дослідження за методикою Рене, Жиля дітей молодшого шкільного віку

Шкала, №	Назва	Результат дослідження %
1.	Відношення до матері	61,9%
2.	Відношення до батька	41,0%
3.	Відношення до матері та батька як до подружжя	51,0%
4.	Відношення до братів і сестер	40,5%
5.	Відношення до бабусі і дідуся	25,0%
6.	Відношення до приятеля	33,3%
7.	Відношення до педагога	31,0%
8.	Допитливість	83,0%
9.	Домінантність	57,5%
10.	Товариськість	75,0%
11.	Закритість, відокремлення	15,0%
12.	Соціальна адекватність поведінки	73,0%

Завдяки отриманим даним про ставлення дітей до кожного члена родини, можемо уявити ставлення дітей до всієї своєї родини. (Діаграма 1)

Діаграма 1.

Цілісності сприйняття сім'ї дітьми молодшого шкільного віку.

Висновки до даної методики:

1. Має перевагу поважне та позитивне відношення до дорослих.
2. Дорослі сприймаються дітьми в зіставленні з матерями менш дбайливими і менш люблячими.
3. Головна атмосфера в родині в повній мірі сприятлива.

Дослідження і діагностика батьківсько-дитячих відносин за допомогою тесту PARI

Методика PARI (parental attitude research instrument – методика досліджування батьківських пристосувань) необхідна для опрацювання ставлення батьків (щонайперше за все, матерів) до усяких напрямів родинного життя (родинних обов'язків). У методиці виділено 23 аспекти та властивості, що торкаються різноманітних напрямів взаємовідносин батьків до дитини і проживання в родині. Серед них 8 властивостей показують взаємовідношення до родинної ролі та 15 торкаються батьківсько-дитячих стосунків. Дані 15 властивостей розділяються ще на другі три групи:

- 1 – найліпше афективне контактування;
- 2 – надмірна емоціональна відстань з дитиною;

3 – додаткова концентрація на дитині.

Провідним методом опрацювання особливостей бачень подружжя про дитячо-батьківські взаємовідносини в нашому експерименті була вибрана саме методика PARI - «Батьківсько-дитячі взаємовідносини» Е. С. Шефера і Р. К. Белла, яка необхідна для опрацювання ставлень дорослих до різноманітних напрямів родинного життя (родинних обов'язків) (Додаток В). Дана методика в нашій державі адаптована Т. В. Нещеретом.

Методика дає право охарактеризувати своєрідність родинних взаємовідносин, якостей побудови родинного існування. У родині дозволено виділити часткові аспекти відношень: господарські та побутові, організування побуту родини (в методиці це шкали 3, 13, 19, 23); між подружні, пов'язані з внутрішньою, емоціональною допомогою, організацією відпочинку, створенням оточення для росту особистості, особистої і партнера (в методиці це шкала 17); взаємовідносини, що задовольняють виховання дітей, «навчальні» (в методиці шкали 5, 11).

Розглянувши числові показники, можна утворити «первинний портрет» родини. Більше за все важлива шкала 7 (родинні суперечки). Високі ознаки за даною шкалою можуть вказувати на суперечності, перенесення родинного конфлікту на промислові взаємини.

Високі бали за шкалою 3 вказують на перевагу родинних питань над індустріальними, про другорядність зацікавлень «роботи», зворотне можна проказати за шкалою 13. Для персон, які отримали високі бали за даною властивістю, притаманна залежність від родини, незначна впорядкованість у поділі хазяйських ролей. Погано інтегровані родини підтверджують високі бали за шкалами 17, 19, 23.

Розгляд відношення до родинних обов'язків стане у пригоді психологу, щоб як найкраще розгадати своєрідність родинних взаємовідносин досліджуваного, щоб приділити йому психологічну підтримку. Батьківсько-дитячі взаємовідносини є головним об'єктом розгляду в методиці.

У дослідженні брало участь 30 родин, що мають дітей молодшого шкільного віку.

Шкільний побут стає початковим ступенем соціальної зрілості особистості. Утворюється розширення галузі контактування дітей, розкриваються нові важливі люди, виникають робочі взаємовідносини в шкільному колективі. Інтенсивно усвідомлюються нові духовні норми і правила поведіння, створюються моральні мотивування, удосконалюються соціальні емоції. Постає напрямок до утворення демонстративного і наполегливого регулювання поведінки з оточуючими.

Теоретичний розгляд опрацьовувань, присвячених питанню розвитку і функціонуванню сьогоденної родини, своєрідність родинних бачень (внутрішнього малюнку родини), властивостей дитячо-батьківських взаємовідносин і вікових якостей розвитку дитини, дає нам право, зробити акцент на проблему особистого дослідницького експерименту, пов'язану з не досить розробленою територією дослідження батьківських пристосувань, а саме їх залежності від визначених життєвських завдань розвитку, які в даний віковий період розв'язують їхні діти. Нас зацікавила сходинка впливу конкретних стосунків з дітьми на утримання бачень подружжя про дитячо-батьківські взаємовідносини.

Для того, щоб уточнити певні дані, одержані за допомогою методики PARI, ми в ході розмови з подружньою парою висвітлювали значення кожного чоловіка в ході виховання та навчання дітей, чи фігурують у подружжя розходження з приводу виховання, чиї міркування є вирішальним та важливими. Через те, ми просили, щоб подружжя розказало нам про свої конкретні взаємовідносини з дітьми, пригадати будь-які ситуації контактування з дітьми.

Розгляд наслідків діалогу з подружжям продемонстрував, що найбільш енергійними у вихованні дітей вважали себе жінки (з чим їх родина погоджувалася), в разі розходження «завершальний виступ» неодноразово належав дружині. Отож, в нашому експерименті суттєво видно, що найбільш діяльні в ході виховання дітей саме матері, їх пристосування щодо дитячо-

батьківських взаємовідносин, більш за все в молодих родинах, мають перевагу (домінують), саме вони є фундаментальними проводирями стилю дитячо-батьківських взаємовідносин. Вплив дорослих, розкривається у меншій мірі, як нам бачиться, спричинено їх меншим конкретним включенням в хід виховання дітей.

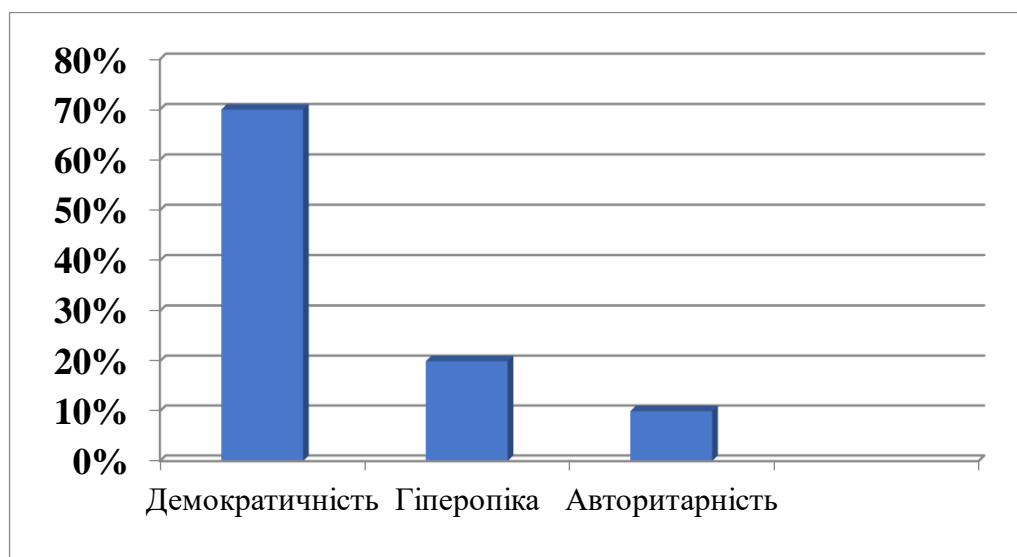
Розгляд сприймань подружжя, висвітлених в нашому експерименті, ми супроводжували в двох напрямках: аналіз бачень подружжя як шлюбної пари; аналіз бачень подружжя про дитячо-батьківських взаємовідносинах залежно від статі подружжя. Насамперед, розглянемо сприймання подружжя по виділеним в цьому тесті чинникам – демократичність взаємовідносин, присутність гіперопіки, авторитарність у відношеннях з дітьми (див. табл. 2).

Таблиця 2.

Виразність сприймань подружжя про дитячо-батьківські взаємовідносини, об'єднаних в різні чинники:

Чинники	Демократичність	Гіперопіка	Авторитарність
Родини	20	6	4

Діаграма 2.

Зауважимо, що чинник «демократичність» включає в себе шкали: «Перспективу дитини висказатися», «Рівноправність дорослих і дитини»,

«Заохочення енергійності дитини», «Приятельські взаємовідношення між батьками і дітьми». Загалом, можна сказати, що більш демократичними продемонстрували себе родини з молодшими школярами – 70% (20 сімей).

Чинник «Гіперопіка» включає в себе такі шкали: «Відсторонення дитини від важких обставин», «Залежність дитини від матері», «Великий авторитет батьків», «Послаблення агресії дитини», «Придушення сексуальності дитини», «Понад міру нав'язливість батьків». За цим чинником ми одержали такі результати - 20% (6 сімей), хоча в цьому випадку помічаються розрізнення між судженнями чоловіків і жінок.

По чиннику «Авторитарність» у всіх родин, які мають дітей (шкали: «Придушення волі дитини», «Шлюбні суперечки», «Вимогливість батьків», «Нервовість батьків», «Жорстокість батьків». За даним чинником вийшли такі результати – 10% (4 сім'ї).

Мотивами переміни точок зору подружжя на дитячо-батьківські взаємовідносини, потрібно розшукувати в якостях конкретної взаємодії батьків з дітьми певного віку.

Таким чином, в родин, які мають дітей – молодших школярів, ознаки за чинниками «Демократичність», «Гіперопіка» і «Авторитарність» недалекі до соціального нормативу. Ми вважаємо, що родини, які мають дітей, ознаки авторитарності суджень батьків молодших школярів, дуже низькі.

Батьки молодших школярів, приймаючи достатню школу життя дитячо-батьківської взаємодії, більш конкретно і у повній свідомості відносяться до питання придушення волі їхніх дітей, вживання до них жорстоких дозволів. З протилежної сторони, шкільний побут стає головним східцем соціальної зрілості дитини.

Трапляється розширення галузі контактування дітей з іншими людьми, розкриваються нові авторитети (вчитель), створюються робочі взаємовідносини в шкільній групі учнів. Як правило, у молодших школярів появляється більш точна самооцінка на основі оцінювання учителями досягнутих результатів в

навчальному процесі, удосконалюється упевненість у власних силах та власній значущості.

Молодший шкільний вік, це вік коли дитина уже менш емоціональна, вона вже в певній мірі спроможна володіти власними відчуттями. Вони добросердечні, чутливі, цікаві, ще схильні піддаватися настановам дорослих. Саме в оцьому віці розкривається тенденція до утворення демонстративного і невідступного регулювання власної поведінки.

Засвоєння духовних норм і законів поведження, формування внутрішніх мотивів, розвиток соціальних емоцій (відчуття важливості, довіри до людей, здібність до турботи про інших) служить конкретно потенціальними демократичними відносинами, без виразно виражених авторитарних втручань батьків і їх турботливих установок. Тільки в разі несприятливого вступу дитини в навчальний побут і вираженого відхилення у навчальній діяльності, нормативність батьківських, виховних пристосувань щезає.

Таким чином, порівняльний розгляд бачень дорослих, що мають дітей молодших школярів дає право нам зробити висновок, що сприймання батьками дитячо-батьківських взаємовідносин залежить від тих життєвих проблем розвитку, які в цей віковий період розв'язують їхні діти і відзначається навичкою конкретного взаємодіяння з дітьми.

Ще одним аспектом розгляду результатів нашого дослідження – прояву особливостей сприймань подружжя в залежності від названої поло-рольової поведінки, яку реалізовує чоловік в родині. Чіткість точок зору подружжя за такими факторами демократичність, гіперопіка і авторитарність в залежності від статі подружжя представлені в таблиці 3.

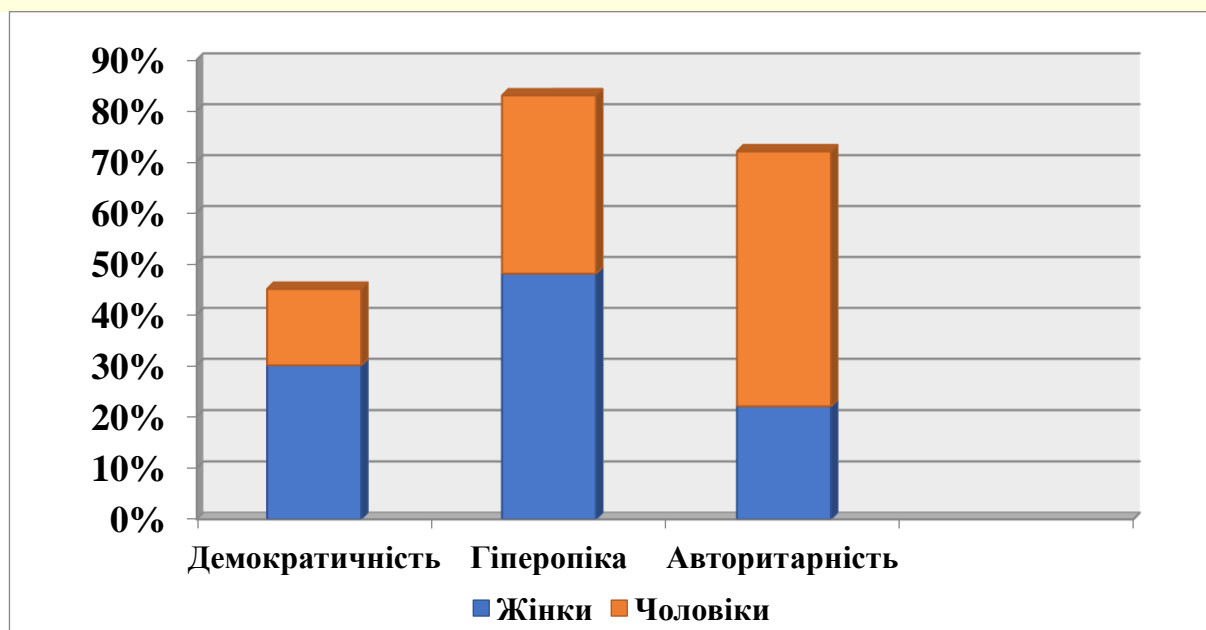
Таблиця 3.

Чіткість сприймань дитячо-батьківських взаємовідносин, залежно від статі подружжя (середні дані чоловіків та жінок)

Стать	Демократичність	Гіперопіка	Авторитарність
Жінки	17,1	17,7	16,5

Чоловіки	15,3	16,5	18,9
-----------------	------	------	------

Діаграма 3

При зіставленні середніх показників вираження демократичності у чоловіків і жінок розкривається, що в цілому жінки більше демократичні по взаємовідношенні до дітей. Судження чоловіків і жінок відокремлюються на користь більшої спроможності жінок вислуховувати дітей, розбиратися з їхніми проблемами. Дружини швидше ніж чоловіки стимулюють індивідуальність дитини, підтримують прояви їхніх міркувань і точок зору, стимулюють бажання висказуватися.

Матері дітей молодшого шкільного віку, проявляють нормативну демократичність. Чоловіки менше демократичні у взаємовідносинах з дітьми, ніж жінки, і в цілому показують більш низькі показники в зіставленні з жінками протягом усього життя.

Отакі результати, на нашу точку зору, визначаються діями нормативної поло-рольової поведінки дорослих з дітьми як представників «вищої влади» в родині, охороною свого авторитету батьками («Слово батька – закон»).

Середні дані вираження гіперопіки у жінок вище, ніж у чоловіків. Рух бачень про необхідність піклування у чоловіків інша. В цілому, чоловіки частіше

відправляють дітей одержувати особистий життєвий досвід, шляхом спроб і помилок.

На нашу оцінку, велике вираження потреби опіки в судженнях чоловіків, які мають дітей – школярів, зв'язана зі переміною статусу «батька» для молодших школярів. Як представлено в досліджуваннях багатьох психологів, які вивчають вікові особливості дітей, саме в молодшому шкільному віці, і далі в підлітковому помічається посилення цінності батька у взаємовідносинах з дітьми. На це, вказують і наші опрацювання поданій методиці. Мати, яка узяла на себе головне піклування про дитину на первинних етапах його життя (дитячий, ранній і дошкільний вік), на цьому етапі розвитку, родина помаленьку «здає свої позиції», тому що клопіт про школяра потребує більшої співучасті саме батька (для прикладу, підстрахувати у рішенні проблематичних математичних задач, «розібратися» з нападниками на сина або доньки). Оцим ми і можемо роз'яснити підняття показників за чинником «опіка» у батьків дітей молодшого шкільного віку.

По чиннику авторитарність ми одержали безсумнівні розрізнення середніх показників чоловіків і жінок, що дає право засвідчувати, що судження чоловіків на виховання дітей більше авторитарні, ніж судження жінок. Справді, саме призначенням чоловіків, перш за все, є манера суворості у вихованні, в разі необхідності придушення поганих подвигів дитини. Жінки в даному випадку, менше схильні показувати суворість по відношенню до дітей, вони скоріше ладні вибачити дитину за помилки, пригорнути її, вберегти від санкцій.

Чоловіки не уявляють виховання дітей без суворості, характеру, законів, норм поведження і цілком певного їх виконання. Вони дотримуються міркуванню, що діти, виховані в суворості, в результаті будуть вдячні своїм батькам. У чоловіків ознаки власності точок зору суттєво високі.

Отже, на підґрунті теоретичного розгляду питання та її дослідницького опрацювання можна зробити такі висновки:

Найбільш ініціативні в ході виховання дітей жінки, їх пристосування щодо дитячо-батьківських взаємовідносин є переважаючими, саме вони є

першорядними проводирями стилю дитячо-батьківських взаємовідносин. Вплив батьків виражається в меншій мірі, ніж матерів, що спричинено їх меншим конкретним включенням в хід виховання.

Фігурують виразні закономірності переміни тих чи інших сприймань родин про дитячо-батьківські взаємовідносини, залежно від стадії розвитку родини. Розуміння подружжя дитячо-батьківських взаємовідносин перемінюються від «ідеалізованих», нормативно схвалюваних суджень, до більш об'єктивних точок зору батьків, які зважають на життєві питання розвитку, які в цей віковий період розв'язують їхні діти. Судження подружжя, які мають дітей – молодшого шкільного віку, найбільш приближені до соціально схвалення нормативу дитячо-батьківської взаємодії. У зв'язку з тим, що в даному віці у дітей появляється тенденція до утворення умисного регулювання своїх дій, трапляється засвоєння духовних норм, розвиток соціальної емоційності, стають істинно припустимими демократичні взаємовідносини батьків з дітьми, без вираженого авторитарного впливу дорослих і їх турботливості над ними. Отримані в досліджуванні результати дають перспективу глибше приблизитися в розуміння процесів, що трапляються в родині, допомагають схарактеризувати головні проблемні пункти в взаємовідносинах батьків до дітей, допускають простежувати положення колекційної та розвиваючої діяльності з урахуванням точок зору подружжя на дитячо-батьківські взаємовідносини.

2.2. Педагогічні умови ефективного впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра

Розвиток людини відбувається в ході її соціалізації, виховання та саморозвитку, що є складовими частинами нероздільного процесу, а ще під дією великої кількості ситуацій, які схематично можна звести до отаких груп:

- макрочинники (товариства, держава, земля, всесвіт і навіть космічний простір);
- мезочинники (етнокультурні установи, різновид поселення, в яких проживає і удосконалюється особистість);
- мікрочинники (родина, дитячий садок, школа, позашкільні виховні заклади, компанія однолітків, прийоми загальнодоступної інформації та другі інститути виховання) [29, с. 13].

Сутність поняття соціалізації полягає в набутті індивідом статусу соціальної особистості, включення в рухливе соціальне існування, засвоєння першорядної систематичності моральних вартостей, групової школи життя. Таким чином, соціалізація — процес двосторонній. З однієї сторони, людина опановує суспільний досвід, значущості, правила, пристосування, притаманні суспільству і соціальним класам, до яких він припадає. А з іншого — в ході соціалізації він завзято включається в систематичність соціальних взаємозв'язків і приймає суспільну навичку та досвід. Хід соціалізації людини доцільно простежувати у доцільності з властивостями стадій її розвитку. Сьогочасні психологічні та педагогічні трактування питань розвитку людини на певному віковому етапі дають право зробити акцент на подальших етапах ходу соціалізації особистості [7, с. 26].

Перший етап — забезпечує тілесне виживання, появлення пам'яті і самосвідомості. Це після родовий та перед дошкільний етап розвитку дитини. В даний час соціалізація людини проходить у трьох галузях: діяльності, контактуванні, самосвідомості. Панівним механізмом розвитку людини є копіювання. У галузі діяльності трапляється послідовне розширення і різноманітність її видів, осмислювання наслідків. Найбільш результативними у вихованні на даному етапі соціалізації є ігрові типи поведінки дитини. Головною виховною задачею ігрової поведінки дітей є створення доброзичливих, людських взаємовідносин між членами сімейства. Для дітей подібні сімейні взаємовідносини є осередком не тільки чималої насолоди та втіхи, а й великої виховної наснаги. Манера контактування в родині має бути людською. У галузі

самосвідомості вирішуються питання рушійних сил саморозвитку (вимоги, причини), цілеспрямованих на осмислення власної соціальної ролі, утворення самооцінки. На першому етапі соціалізації дитини найпоширеніший вплив має родина, де установлюються початкові міжособистісні взаємозв'язки дитини, утворюється та формується її свідомість, береться початок опанування мови. Виховання в родині має спиратися на такі засади, щоб:

- дитина вивчала і опановувала дійсно людське (щире, безгрішне, духовне, етичне, добросердечне, добродійне);
- дитина визнавала себе як людину (для себе, для природи, для добра, творчості, роботи тощо);
- дитина підкреслювала свою особистість та унікальність;
- дитина розшукувала соціальний простір для розвитку власної справжньої натури;
- зацікавлення дитини співпадали з уселюдськими [20, с. 25].

Таким чином, в сім'ї має фігурувати придатний духовний та психологічний клімат для саморозвитку, самовираження, самоутвердження дитини, як особистості.

На другому етапі ходу соціалізації дитини установлюються і удосконалюються соціальні взаємозв'язки поза межами родинних відносин (участь в забавах, роботах, навчанні). У даному періоді (головним чином дошкільному та молодшому шкільному віці) створюється підґрунтя до моральних та естетичних ідеалів та прихильностей. В даний період збільшується сентиментальність дитини до пізнання, навчання, виховних дій, що є вагомою установою соціалізації, утворення здатностей, настроювання первинних соціальних взаємовідносин. Систематичність колективної діяльності дітей, вихователів та учителів забезпечує заохочуючи співпрацю, цілеспрямоване на вільний вибір дітьми прийомів поведінки у випадку духовного вибору. Таким чином, виховання і розвиток особистості мають здійснюватись на позитивних фактах, на конкретно визначених законах, правилах, закономірностях, звичаях, має бути особистісно-орієнтовним, з великим застосуванням новизни,

гнучкості, варіативності формальностей, різноманітних видів поведінки. Включення особистості у різновидності роботи виходить тією «сходкою», через яку похвальні риси соціального макросередовища переходять у мікросередовище, а після у особистісні якості дитини, які і характеризують ступінь соціальної навички [28, с. 47].

Третій етап є власне центральною стадією соціалізації, коли дитина опановує принципи власної діяльності, пізнає часткові види поведінки та досвід інших дорослих. Потреба саморозвитку створюється через взаємодіяння з об'єктами, всесвітом та іншими людьми. Соціальні значущості, формулюванні суспільством, налагоджують дії, продукують відчуття, які приймають риси сенсу існування дитини, підтримують засвоєння правильної життєвої школи. Ціннісні орієнтування видаються як привілейований щабель готовності до сприймання умов існування і діяльності поводження у довгостроковій перспективі, а в обстановках духовного та морального виборі вони видаються базовими критеріями прийому рішень, суттєво вагомим для соціалізації особистості дитини. Головним є залучення дітей до аналізу зразків власної поведінки, самооцінки, самопізнання, само удосконалення відповідним чином до особистих зацікавлень, перспектив, потенціалів. На підніжжі наслідків діагностування ступеня соціальної активності відзначаються виховні задачі (впливи), планується і започатковується життєдіяльність школярів, відбувається моніторинг руху їх енергійної роботи, розглядаються й передбачаються наслідки виховного впливу.

Таким чином, етап шкільного життя особистості в контексті її соціалізації є вельми дієвим і результативним. Він позначений діяльним втручанням суспільно-державної установи життя дитини, що вже власноруч виробляє ряд питань та проблем, приміром, переміну манери, розпорядку існування, посилене переосмислення порядку вартостей тощо [36, с. 53].

Представлені етапи далеко не вичерпують об'єктивних рекомендацій і ознак проблематичного ходу соціалізації. Тому що, соціалізація особистості — це ще й хід засвоєння кращих прикладів соціальних демонстрацій,

систематичності вартостей, на опанування і відображення яких орієнтована соціалізація на подальших етапах життя та діяльності людини.

Отже, виховання юного громадянина України раціонально простежувати як один із складових частин порядку формування і розросту соціальної особистості. Через те, утворення громадянських властивостей особистостей, відчуття незалежності, чесноті, самоповазі, хотіння завзято приймати реальність, продовжувати національні звичаї власного народу, палке бажання додати внесок у міцність і збереження національної культури є обов'язковими атрибутами істинної соціалізованої особистості [27, с. 75].

2.3. Впровадження системи методичних прийомів вдосконалення внутрішньо-сімейної взаємодії як чинника соціалізації дітей молодшого шкільного віку

У хороших батьків зростають прекрасні дітлахи. Як неодноразово, довідуємося ми цю точку зору, але так само його не раз тяжко роз'яснити, що ж означає поняття – хороші батьки?

Прийдешні батько та мати розмірковують, що чудовими можна стати, розучивши професійну літературу чи покоривши характерні прийоми та методи виховання. Без сумніву, педагогічні і психологічні знання та уявлення потрібні кожній людині, але лише поверхневих знань в цьому випадку буде замало. Чи дозволено найменувати хорошими тих дорослих, що зроду не роздумували, повсякчас переконані у власній правоті, постійно цілком домальовують, що дитині неохідно і що їй дозволено, які у всякий момент години відають, як безпомилково підійнятися, і вміють з абсолютною точністю пророкувати не лише поведінку

я своїх дітей у різноманітних обстановках, але і їхнє наступне існування?

[9, с. 15]

Дорослі утворюють те саме первинне соціальне середовище дитини. Індивідуальності батьків грають визначальну функцію у житті кожної дитини. Не помилково, що до батьків, більш за все до матері, ми міркуваннями звертаємося у скрутні моменти нашого життя. Ті переживання та взаємовідносини дитини та батьків, це характерні відчуття, відмінні від других емоціональних взаємин. Своєрідність переживань, що утворюються між особистістю і дорослими, вирізняються першорядним фігурою тим, що піклування дорослих потрібна для допомоги самого існування дитя. Нестаток батьківської любові та турботи – по суті дуже неодмінна потреба малої дитини.

Головне й першорядне завдання батьків - є переконання дитини в упевненості того, що її люблять і про неї дбають. Ніколи, ні при яких обставин у дитини не повинні появлятися підозри у батьківських почуттях до неї. Сама вроджена і сама потрібна з усіх зобов'язань дорослих, це відношення до дитя в будь-якому віці, любовно й шанобливо [30, с. 20].

Психологи доводять, що вживання в підлітковому віці алкоголю та наркотиків, часто винні в цьому, не люблячі своїх дітей дорослі. Першорядне правило родинного виховання - це закон любові та турботи. Але передусім, дуже актуально усвідомлювати, що потрібно не лише любити дитя і розпоряджатися любов'ю у власних щоденних опікуваннях по відношенню до неї, варто, щоб особистість відчувала, була переконана, що її кохають та турбуються про неї.

Чимало дорослих припускають, що в жодному разі не дозволено проявляти почуття до дітей, розмірковуючи що, коли дитя добре усвідомлює, що її улюбляють, це призводить до розпещеності, самолюбству. Необхідно беззаперечно відхилити це розуміння. Усі дані, не вигідні індивідуальні якості, утворюються безпосередньо при недоліку почуття, коли виникає певний емоціональний нестаток, коли дитя позбавлене сильного підґрунтя постійної батьківської прив'язаності. Вселення дитини відчуття, що її улюбляють і про неї опікаються, не залежить від часу, що присвячують дітям дорослі, та ні від того, чи виховується дитя в

дома чи з ранішнього віку перебуває в дитячому садку. Не сполучено це і з забезпеченням предметних установ, з кількістю вкладених у навчання матеріальних розходів. Більше того, не постійно видима старанність других дорослих, постійні справи, у які уводиться з їх почину дитя, стають у пригоді успіху даної самої фундаментальної виховної мети [28, с. 47].

Розгорнута стабільна психологічна комунікація із дітьми - це всеосяжне правило виховання, яке в певному, рівному шаблі, може бути зарекомендоване усім дорослим, спілкування потрібне у вихованні та навчанні будь-якої особистості, в будь-якому віковому періоді. Саме почуття і турботливе контактування з дорослими дають дитині перспективу почути й осмислити дорослу любов власних батьків, прив'язаність та піклування.

Підґрунтя для збереження комунікації - щирі інтереси у всьому, що трапляється в існуванні особистості, інтерес до її дитячих, хоч до самих незначущих і простодушних справ, хотіння розгадати та помічати всі переміни, що трапляються в душі та пам'яті підростаючої особистості. Абсолютно та поза всяким сумнівом, визначені фігури і прояви даного контактування докладно варіюються, відповідності віку й особистості дитини. Але варто поміркувати і над тотальними законами психологічного контактування між дитиною і дорослими в родині [9, с. 18].

Спілкування зроду не може утворитися саме собою, його необхідно спорудити разом з дитям. Коли розповідається про розуміння, емоційну комунікацію між дітьми і дорослими, мається на думці певна розмова, взаємодія дитя і дорослих.

Провідним у становленні діалогу - є колективний поштовх до фронтальної мети, колективне сприймання обставин, згуртованість у направленості до будь-яких діянь. Розмова йде не про безпремійний перебіг точок зору та оцінок. В більшості випадків судження батьків та дитини неоднакові, що цілковито поза всяким сумнівом при розбіжностях школи життя. Проте, головної ролі набуває те явище, яке має колективну направленість до рішення справ. Дитина постійно зобов'язана розбиратися, якими цілями керуються дорослі в контактуванні з нею.

Особистість, навіть у наймолодшому віці, мусить бути не об'єктом виховних дій, а співником у суцільному родинному існуванні, і навіть її будівником. Саме тому, коли дитя приймає участь у суцільному бутті родини, поділяючи всі її мети та задуми, щезає традиційне виховання, поступаючи місце повноцінним у діалогі [12, с. 34].

Вагома, визначальна рекомендація діалогового контактування, що прищеплює, розвертається у встановленні рівноправності діянь дитя з дорослими. Здобути це в щоденному родинному контактуванні з дитям дуже складно.

Певна річ, неконтрольовано утворюється поведінка батьків - це діяння «над» дитям. Батьки мають могутність, життєву школу, самостійність - дітлахи фізично слабкіші, ненавчені, цілковито підконтрольні. Незважаючи на це дорослим потрібно повсякчасно бажати встановлення рівноправності між дитиною та самим собою.

Особа не зобов'язана фігурувати об'єктом виховання, вона постійно енергійна особистість для свого самовиховання та саморозвитку. Дорослі можуть стати господарями внутрішнього світу власного дитя тільки в тій мірі, у якій їм пощастить пробудити в особистості потребу у особистих перемогах, особистому у досконаленню.

Домагання рівноправності ролей у діалозі опирається на те беззаперечне явище, що дітлахи займають посаду безумовного впливу, який розвиває, і самих дорослих. Під даною дією контактування з своїми дітьми, вступаючи в багатоманітні фігури комунікації з ними, реалізуючи особливі діяння у турботі за дитиною, дорослі в великій мірі перемінюються у власних психічних властивостях, їх духовний простір відчутно переміняється в кращу сторону [27, с. 75].

Рівноправність ролей у діалозі укладається з закономірності для дорослих безперервно вивчати, лицезріти всесвіт у самих різноманітних його формах поглядами власних дітей.

Спілкування із дитям, як привілейований прояв почуттів до нього, слід підносити, спираючись на незмінному, повсякчасному жаданні спізнавати своєрідність її особистості.

Прийняття. Окрім діалогу для закладання особистості почуття батьківського кохання, потрібно втілювати в життя ще один вельми цінний закон. Психологічним словом, даний напрям контактування між дітьми і дорослими іменується, прийняттям особистості власної дитини. Під прийняттям розкривається право на визнання особистості на притаманну їй неповторність, відмінність від інших, у тому числі відмінність і від самих батьків. Схоплювати дитину - означає підтримувати надзвичайне життя саме певної особи, із всіма характерними її рисами. Передусім, потрібно з винятковим піклуванням ставитися до певних суджень, які повсякчасно формулюють дорослі в контактуванні з дітьми. Не завадить, беззаперечно відступитися від негативних розцінок особистості дитини і її рис темпераменту. Прикро, що для більшої кількості дорослих стали привичними висловлювання, прикладом: «От нерозумний! Скільки можна роз'яснювати, ледащо!», «Заради чого, ж я тебе на планету породила, невіглас!», «Усілякий дурень на твоєму місці уторопав би, як правильно зробити!» [30, с. 17] .

Всім майбутнім і сучасним дорослим не завадить дуже суттєво второпати, що всяке подібне сказане, яким би правдивим по правді воно не було, яким становищем не називалося, робить помітну шкоду в порозумінні з дітьми, розтривожує переконання у батьківських почуттях. Потрібно створити для себе правило не розцінювати погано, власну дитину, а критикувати лише помилково здійснену дію чи неправильне, нерозважливе діяння. Визначення справжнього батьківського кохання, визначення прийняття - це не «улюбляю, тому що ти - чудовий», а «кохаю, за те що ти у мене такий є!» [35, с. 21]

Але якщо нахвалювати дитя за те, що є, вона загальмується у власному розвитку, як же вихвалити, якщо пізнаєш наскільки у неї багато неладностей? Перш за все, виховує особистість не тільки прийняття, чи хвальба засудження, виховання утворюється з багатьох інакших конфігураціях взаємодіяння і виводиться в колективному існуванні родини. Також, мова говорить, про виконання любові, про створення регулярного емоціонального підґрунтя, точної емоційної підвалини контактування між дорослими і дітьми.

По друге, бажання прийому особистості, кохання до такої, якою вона зростає, спирається на визнання і довірі у розріст, а виходить, у незмінне вдосконалення особи, на судження нескінченності пізнання індивіда, хоч якщо вона ще зовсім маленька. Умінню дорослих контактувати без стабільного осуду індивідуальності дитини, сприяє віруванню в усе прекрасне й могутнє, що є в кожному, навіть у самій неблагополучній родині де зростає дитина. Щиросердна любов посприяє дорослим відступитися від фіксування слабкостей, вад і недосконалостей, спрямує виховні напруги на підсилення всіх похвальних рис особистості дитини, на допомогу міцних сторін душі, до змагання з недугами і недосконалою ми [12, с. 34].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Таким чином, внутрішньо-сімейна взаємодія, орієнтована на врахування в ікових особливостей кожної дитини, вона визначається приватними першочерговими завданнями: уведення дітей молодшого шкільного віку до системи гуманістичних відношень; надання перспективи для найбільшого розкриття та формування особистості дитини; утворення навичок у її творчій роботі в усіх галузях життєдіяльності в соціумі. Це і є гарантія вдалого суспільного розвитку дитини як особистості [4, с. 33].

У ході виховання, провідною ціллю є формування всебічно і злагоджено розвинутої особистості, спроможної до самостійного існування й функціонування у сьогоденних умовах життя. Варто, ще не забувати, що родина є невіддільною ланкою суспільства. Ні одна нація, ніяке суспільство не обходилося без неї.

З метою дослідження впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра були застосовані три методики: опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я. Варга, В. В. Століна, методика Рене, Жіля, методика PARI.

З ціллю дослідження впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку, були проведені психодіагностичні методики на тридцяти респондентах молодшого шкільного віку та їхніх батьках. Загалом використовувалося три методики - опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я. Варга, В. В. Століна, методика Рене, Жіля, методика PARI. Протоколи дослідження наведено в Додатках.

Дорослі утворюють первинне соціальне оточення для особистості дитини. Індивідуальності дорослих відіграють визначальну функцію у існуванні кожної особистості. Специфіка відчуттів, що утворюються між дітками і дорослими, в иділяється першорядним чином тим, що опікування дорослих потрібна для допомоги самого існування дитини. А нестаток батьківських почуттів – справді життєво неодмінна потреба малої особи.

Головне й першорядне завдання дорослих - є утворення в дитини упевненості в тому, що її кохають і про неї турбуються. Ніколи, ні при яких установах у дитя не мусять появлятися невпевненості у батьківських почуттях та турботі пр

о них. Сама природжена і сама потрібна з усіх обов'язків дорослих - це відношення до дитини в будь-якому віці любовно й шанобливо [31, с. 17].

Центральне правило щодо родинного виховання - це правило кохання. Але тут суттєво важливо уловлювати, що потрібно не тільки пеститиме та проявляти любов до дитини, а і керуватися любов'ю у власних щоденних опікуваннях по відношенню до неї, варто, щоб дитина відчувала, була переконана, що її любляють та піклуються про неї.

Майстерності дорослих контактувати без незмінного осуду до особистості дитини стає у пригоді переконання в усе те хороше й потужне, що є в кожній дитині. Щиросердна любов стане у пригоді дорослим відступитися від фіксування слабкостей, прогалин і недосконалостей, зорієнтує виховні напруженості на підсилення усіх похвальних рис особистості дитини, на допомогу міцних напрямів в душі, до змагання зі слабостями і недосконалостями [22, с. 165].

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі розглянуто першорядні теоретичні підходи до питання дослідження впливу внутрішньо-родинних відносин на соціалізацію молодшого школяра в працях вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів. Висвітлено, різні аспекти утворення родини, виконання нею головних ролей, вплив родинного мікроклімату на хід сімейного виховання та утворення індивідуальності, особистості дитини, утворення педагогічної культури дорослих, питання родинних суперечок розглядали вітчизняні учені Г. М. Андрєєва, Т. Б. Алексєнко, О. П. Бойко, Ю. У. Василькова, С. Д. Голодков, П. Ф. Говорен, О. З. Докуніна, Ю. Б. Гиппенрейтер, З. Р. Зацева, А. Й. Капська, М. С. Мацків, Л. І. Міщик, А. Л. Шубіна, О. Н. Хромов, Д. П. Чехіт, К. Н. Чайко, А. О. Якубович.

У дипломній роботі висвітлено психологічну характеристику діток молодшого шкільного віку, описані провідні новоутворення даного вікового етапу, охарактеризоване соціальне становище розросту тощо. Зауважимо, що даною стадією, тобто першорядним видом функціонування стає навчання та виховання. Під час навчання та виховання - головної діяльності дитини - якісно і кількісно удосконалюються пізнавальні процеси. Вони виражаються у піднесенні сприйняття. Чисельні переміни простягаються у зростанні бистроти ходу сприйняття та кількості сприйнятих предметів та об'єктів, розширенні діапазону їх запам'ятовування тощо. Доброякісні переміни засвідчують про збільшення пізнавальної ефективності дитини.

У дипломній роботі зауважено вплив сімейних взаємовідносин на розріст індивідуальності молодшого школяра. Схарактеризовано функціонування родини, обґрунтовані провідні стилі родинного виховання, їх чесноти та прогалини. Родина є природженим оточенням первісної соціалізації дитини, осередком її духовної та афективної допомоги, прийомом зберігання та передачі вихованих вартостей від покоління до покоління. З перших днів народження особи на світ, родина зобов'язана організувати її існування та практичну поведінку, в сімейних умовах забезпечити толкову компанію її проживання, посприяти засвоєнню позитивної школи життя від старших поколінь, придбати особистої школи життя функціонування та функціонування.

У дипломній роботі було реалізовано психологічне дослідження впливу вnutрішньо-родинних відносин на соціалізацію дітей молодшого шкільного віку, за підтримкою трьох методик - опитувальник батьківського відношення (ОБВ) А. Я. Варга, В. В. Століна, методика Рене, Жилія, методика PARI.

Зіставляючи дані 3 методик, дозволено зауважити, що дослідження бачення дорослих, що мають дітей молодшого шкільного віку дає право нам обґрунтувати та зробити висновок, що сприймання батьками дитячо-батьківських взаємовідносин залежить від тих життєвих проблем розвитку, які в цей віковий період розв'язують їхні діти і відзначається навичкою конкретного взаємодіяння з дітьми.

Інакше кажучи, виходячи з наслідків даних методик, лише кілька мамів з тридцяти додержуються злагодженого стилю виховання. Всім іншим, притаманні недоліки у стилі виховання, деякі понадміру уподібнюють себе з власною дитиною, інші понад міру контролюють власних дітей та несприятливо відносяться до її невезінь та невдач.

У дипломній роботі акцентовано увагу на властивості пропорційного батьківського виховання, що ґрунтується на коханні до власної дитини, сприйманні її як індивідуальності, прийомі її такою, яка вона зростає. Першорядним у взаєморозумінні між батьками та дітками є палке бажання до розмови, коли батько чи мати говорить на одному ступені із дитиною, помічає її вимоги, прислуховується до її міркувань. Для цього дорослі зобов'язані передивитися особисте відношення до дітей, впоратися з емоціональною перешкодою, багатенько трудитися над собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аберкромби М., Хілл З., Тернер Б. С. «Соціологічний словник»; Казань, 2005 р. – С. 45-46.
2. Андреева Г. М. Соціальна психологія. – Москва : Аспектпресс, 2005. – С. 35.
3. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання / І. Д. Бех. — Київ: 1997. — С. 267-270.
4. Бойко О. П. Партнерство школи, сім'ї та органів самоорганізації населення у справі соціалізації молоді / О. П.Бойко // Педагогіка і психологія. — 2005.— №2. — С.25-33.
5. Бочарова В. Г. Педагогіка. Школа соціальної роботи. – Москва, 2005. – С. 67-69.
6. Бруменська Р. У., Карабанова П. А., Лидерс А. Р. Вікове-психологічне консультування. Проблеми психічного розвитку дітей. – Москва, 2005 р. – С. 47.
7. Василькова Ю. У. «Соціальна педагогіка», Москва: вид. Центр «Академія», 2005 р. – С. 20-27.
8. Герлянд Т. С. Соціальний розвиток молодшого школяра / Т. Герлянд // Педагогічна газета. — 2006. — № 6. — С. 3.
9. Гиппенрейтер Ю. Б. Спілкуватися з дитиною. Як? – Москва, 2005 р. – С. 15.
10. Голованова Н. О. Соціалізація молодших школярів : педагогічна реальність і турбота вихователя / Н. Голованова // Виховання школярів. – 2003. – № 4. – С. 47-52.
11. Загвязинский У. І. «Особистісно-соціальний підхід вчених» // журнал «Педагогіка» – № 3, 2006 р. – С. 4.
12. Земська М. Р. «Сім'я й особистість», Москва : вид. «Прогрес», 2006 р. – С. 34.
13. Изотова Є. І. Індивідуалізація професійної діяльності педагогів і психологів і її вплив на соціалізацію молодших школярів. // Психологія і школа. – 2010. – № 1. – С. 24 – 39.

14. Капська А. Й. Соціальна педагогіка / А. Й. Капська — Київ, 2003. — С. 141.
15. Карпенчук С. Т. Теорія і методика виховання / С. Т. Капська— Київ, 1997. — С. 304.
16. Козіна Т. М. Психологічні аспекти становлення особистості / Т. М. Козіна // Шкільний світ. — 2000. — №3 — С. 2.
17. Лукашевич М. П. Соціалізація / М. П. Лукашевич — Київ, 1998. — С. 210.
18. Мигович І. І. Соціальна робота / І. І. Мигович. — Ужгород, 1997. — С. 32.
19. Минияров У. М. Психологія сімейного виховання. – Воронеж, 2005 р. – С. 29-33.
20. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка / Л. І. Міщик – Москва, 1990. — С. 25.
21. Мудрик А. В. «Соціалізація людини» – Київ, 2007. – С. 48-50.
22. Невмержицький О. А. Співпраця з батьками : [посібник] / О. А. Невмержицький. — Київ : Гнозис, 2005. — С. 265.
23. Ольшанский В. Б. Соціалізація / В. Б. Ольшанский — Москва, 1970. — С. 162.
24. Орієнтовна програма виховання і соціалізації учнів. Початкова загальна освіта. 2009. – С. 35-36.
25. Осипов Г. В. «Соціологія. Підручник для вузів» / Г. В. Осипов. — Москва, 2005. — С. 360.
26. Першина Л. А. «Вікова психологія», Москва: вид. «Академічний проект», 2005 р. – С. 42.
27. П. Подласий «Процес виховання» – Москва : Гуманітар. вид. центр «ВЛАДОС», 2004 р. – Кн. 2. – С. 76.
28. Психолого-педагогічні умови особистісного зростання і соціалізації дітей / за ред. Т. Д. Марцінковського, 2002. – С. 46-48.
29. Радул В. І. Соціалізація й розвиток особистості / В. Радул // Шлях освіти. —2006. — № 2. — С. 7–13.
30. Реддінг С. М. Батьки та навчання / С. Реддінг // Шлях освіти. — 2001.— №1.— С. 17-20.

31. Родинно-сімейна енциклопедія / [за ред. Ф. С. Арвата] . — Київ : Богдана, 1996.—С. 3-17.
32. Романенко І. В. Соціалізація учнів початкових класів через використання інтерактивних технологій / І. В. Романенко // Початкове навчання та виховання. —2007. — № 11. — С. 2–8.
33. Савчин М. В. Педагогічна психологія / М. В. Савчин — Київ, 2007 — С. 93.
34. Савчин М. В. Вікова психологія / М. В. Савчин — Київ, 2005 — С. 167.
35. Сатир У. В. Психотерапія сім'ї. – Москва, 2005 р. – С. 21.
36. Сластенин В. А. «Педагогіка», Москва: вид. «Шкільна преса», 2002 р. – С. 52-53.
37. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка: [навч. посібник] / М. Г. Стельмахович. — Київ : ІСДО, 1996.— С. 288.
38. Сухомлинський В. А. «Батьківська педагогіка» - Москва, 2005 р. – С. 32-35.
39. Фрейд З. Масова психологія і аналіз людського «Я» / З. Фрейд-Тбілісі. , 1991. – С. 56.
40. Филонов Р. М. «Виховання і демократія» // журнал «Педагогіка» – № 6, 2006 р. – С. 5.
41. Шубіна А. З. «Педагогічна роботу з дітьми з із неблагополучних сімей» // журнал «Виховання» – № 4, 2005. – С. 2-4.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник батьківського відношення (ОБВ)

А. Я. Варга, В. В. Століна.

1. Я завжди співчуваю своїй дитині.

2. Я вважаю своїм обов'язком знати все, що думає моя дитина.
3. Я поважаю свою дитину.
4. Мені здається, що поведінка моєї дитини значно відхиляється від норми.
5. Потрібно довше тримати дитину в стороні від реальних життєвих проблем, якщо вони його травмують.
6. Я відчуваю до дитини почуття розташування.
7. Хороші батьки захищають дитину від труднощів життя.
8. Моя дитина часто неприємний мені.
9. Я завжди намагаюся допомогти своїй дитині.
10. Бувають випадки, коли знущальне ставлення до дитини приносить йому велику користь.
11. Я відчуваю досаду стосовно своєї дитини.
12. Моя дитина нічого не доб'ється у житті.
13. Мені здається, що потішаються над моєю дитиною.
14. Моя дитина часто робить такі вчинки, які, крім презирства, нічого не заслуговують.
15. Для свого віку моя дитина трошки незрілий.
16. Моя дитина спеціально поводиться погано, щоб досадити мені.
17. Моя дитина, як губка, вбирає в себе все погане.
18. При всьому старанні моєї дитини важко навчити хорошим манерам.
19. Дитину слід тримати в жорстких рамках, тоді з нього виросте порядна людина.
20. Я люблю, коли друзі моєї дитини приходять до нас у дім.
21. Я беру участь в іграх і справах своєї дитини.
22. До мого дитині липне все погане.
23. Моя дитина не доб'ється успіху в житті.
24. Коли в компанії знайомих говорять про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не такий розумний і здібний, як мені б хотілося.
25. Я шкодую своєї дитини.

26. Коли я порівнюю свою дитину з однолітками, вони здаються мені дорослішим і з поведінці, і з судженням.

27. Я з задоволенням проводжу з дитиною весь свій вільний час.

28. Я часто шкодую про те, що моя дитина росте і дорослішає, і з ніжністю згадую його маленьким.

29. Я часто ловлю себе на ворожому ставленні до дитини.

30. Я мрію про те, щоб моя дитина досяг всього того, що мені не вдалося в житті.

31. Батьки повинні пристосовуватися до дитини, а не лише вимагати цього від нього.

32. Я намагаюся виконувати всі прохання моєї дитини.

33. При прийнятті сімейних рішень слід враховувати думку дитини.

34. Я дуже цікавлюся життям своєї дитини.

35. У конфлікті з дитиною я часто можу визнати, що він по-своєму правий.

36. Діти рано дізнаються, що батьки можуть помилятися.

37. Я завжди зважаю на дитиною.

38. Я відчуваю до дитини дружні почуття.

39. Основна причина капризів моєї дитини - егоїзм, упертість і лінощі.

40. Неможливо нормально відпочити, якщо проводити відпустку з дитиною.

41. Найголовніше, щоб у дитини було спокійне і безтурботне дитинство.

42. Іноді мені здається, що моя дитина не здатний ні на що хороше.

43. Я поділяю захоплення своєї дитини.

44. Моя дитина може вивести з себе кого завгодно.

45. Я розумію засмучення своєї дитини.

46. Моя дитина часто дратує мене.

47. Виховання дитини - суцільне нервування.

48. Суворі дисципліна в дитинстві розвиває сильний характер.

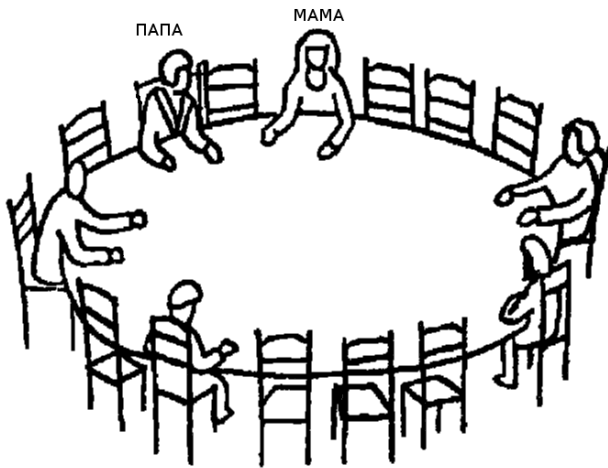
49. Я не довіряю своїй дитині.

50. За суворе виховання діти потім дякують.
51. Іноді мені здається, що я ненавиджу свою дитину.
52. У моєму дитині більше недоліків, ніж переваг.
53. Я поділяю інтереси своєї дитини.
54. Моя дитина не в змозі що-небудь зробити самостійно, а якщо й зробить, то обов'язково не так.
55. Моя дитина виросте непристосованим до життя.
56. Моя дитина подобається мені таким, яким він є.
57. Я ретельно стежу за станом здоров'я моєї дитини.
58. Нерідко я захоплююся своєю дитиною.
59. Дитина не повинна мати секретів від батьків.
60. Я невисокої думки про здібності моєї дитини і не приховую цього від нього.
61. Дуже бажано, щоб дитина дружила з тими дітьми, які подобаються його батькам.

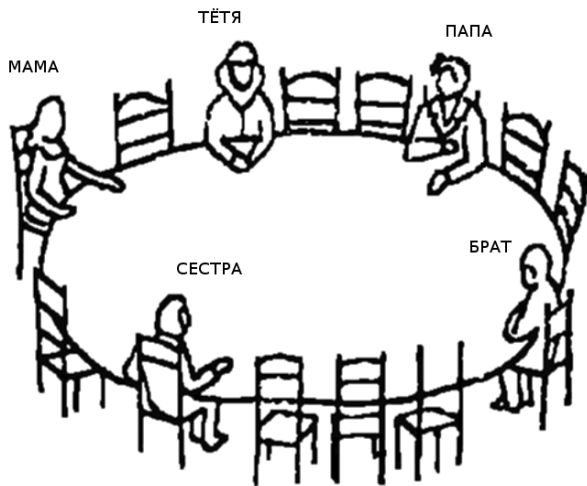
Додаток Б

Методика Рене, Жилля

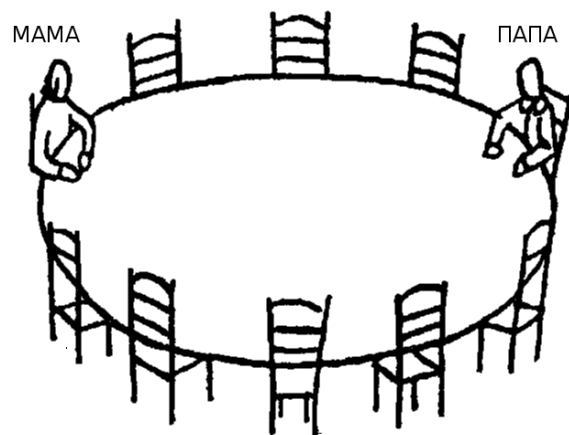
1. Ось стіл, за яким сидять різні люди. Познач хрестиком, де сидиш ти.

2. Познач хрестиком, де ти сидиш.

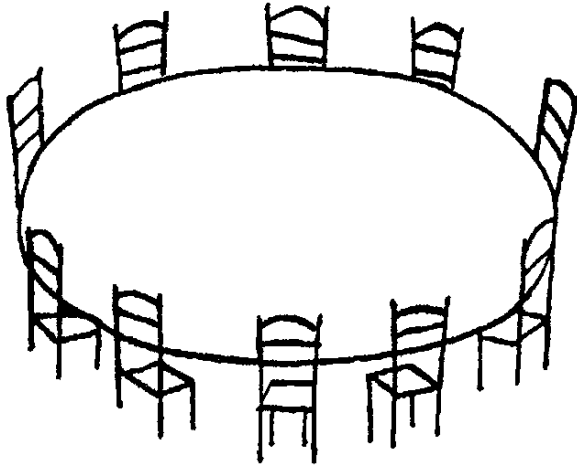

3. Познач хрестиком, де ти сидиш.

4. А тепер розмісти кілька людей і себе навколо цього столу. Познач їх родинні стосунки (тато, мама, брат, сестра) або (друг, товариш, однокласник).

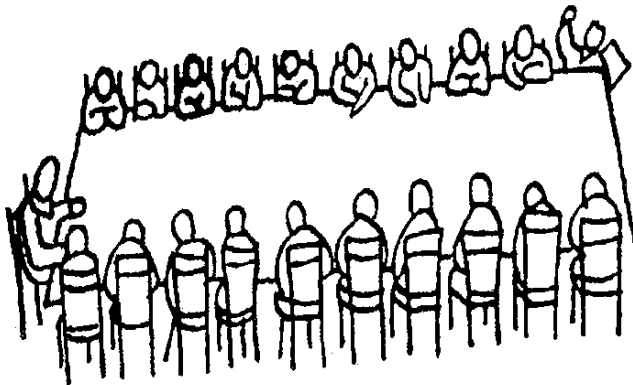

5. Ось стіл, на чолі якого сидить людина, яку ти добре знаєш. Де сів би ти?

Хто

ця

людина?

6. Ти разом зі своєю сім'єю будеш проводити канікули у господарів, які мають великий будинок. Твоя сім'я вже зайняла кілька кімнат. Вибери кімнату

для

себе.

БРАТ				ПАПА И МАМА
СЕСТРА				

7. Ти довгий час гостюєш у знайомих. Познач хрестиком кімнату, яку б
вибрав (вибрала) ти.

ПАПА И МАМА				
ДЕДУШКА И БАБУШКА				

8. Ще раз у знайомих. Познач кімнати деяких людей і твою кімнату.

9. Вирішено піднести одній людині сюрприз. Ти хочеш, щоб це зробили?
Кому? А може бути тобі все одно? Напиши нижче.

---

10. Ти маєш можливість поїхати на кілька днів відпочивати, але там, куди ти їдеш, тільки два вільних місця: одне для тебе, друге для іншої людини. Кого б ти взяв із собою? Напиши нижче.

---

11. Ти втратив щось, що коштує дуже дорого. Кому першому ти розповіси про цю прикрість? Напиши нижче.

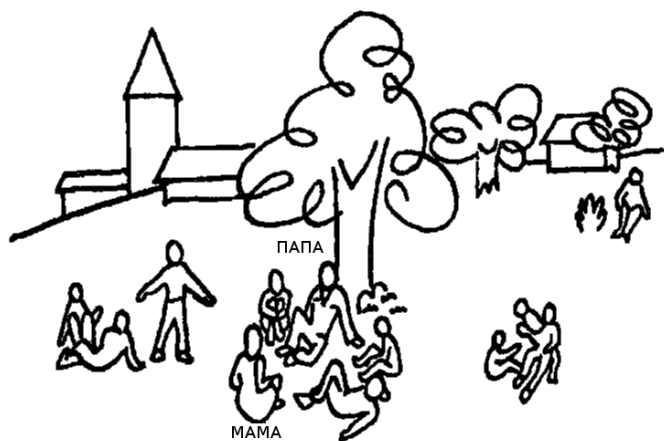
12. У тебе болять зуби, і ти повинен піти до зубного лікаря, щоб вирвати хворий зуб. Ти підеш один? Або з ким-небудь? Якщо підеш з ким-небудь, то хто ця людина? Напиши.

---

13. Ти здав іспит. Кому першому ти розповіси про це? Напиши.

---

14. Ти на прогулянці за містом. Познач хрестиком, де знаходишся ти.

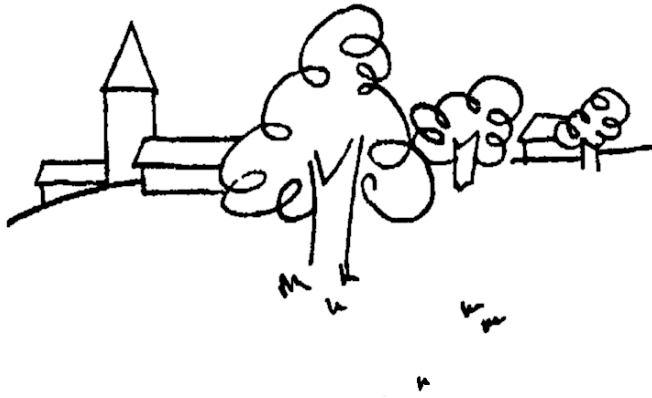
15. Друга прогулянка. Познач, де ти знаходишся.

16. Де ти на цей раз?

17. Тепер на цьому малюнку розмісти кілька людей і себе. Намалюй або позначити хрестиками. Підпиши, що це за люди.

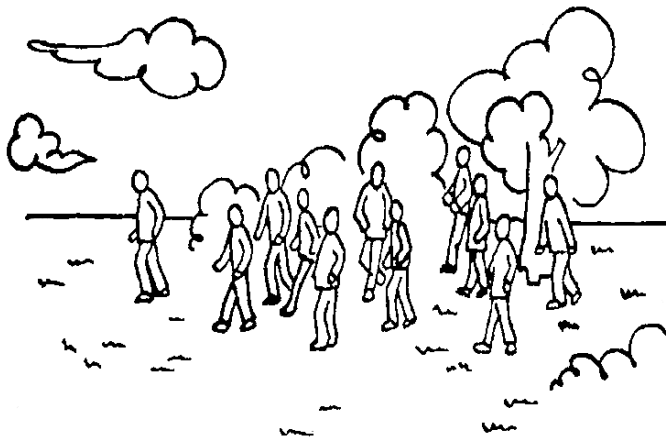
18. Тобі і деяким іншим дали подарунки. Хтось отримав подарунок набагато краще за інших. Кого б ти хотів бачити на його місці? А може бути, тобі все одно? Напиши.

---

19. Ти збираєшся в далеку дорогу, їдеш далеко від своїх рідних. За кого б ти сумував найсильніше? Напиши нижче.

---

20. Ось твої товариші йдуть на прогулянку. Познач хрестиком, де знаходишся ти.

21. З ким ти любиш грати: з товаришами твого віку; молодше за тебе; старше тебе? Підкресли один з можливих відповідей.

22. Це майданчик для ігор. Познач, де знаходишся ти.

23. Ось твої друзі. Вони сперечаються по невідомій для тебе причині. Познач хрестиком, де будеш ти.

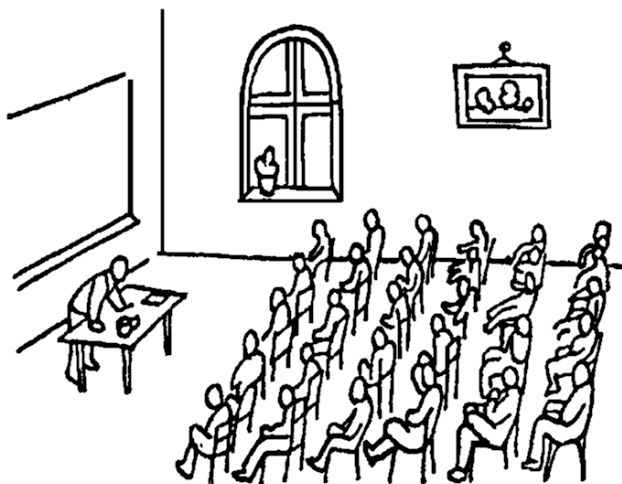

24. Це твої друзі, вони сваряться через правила гри. Познач, де ти.

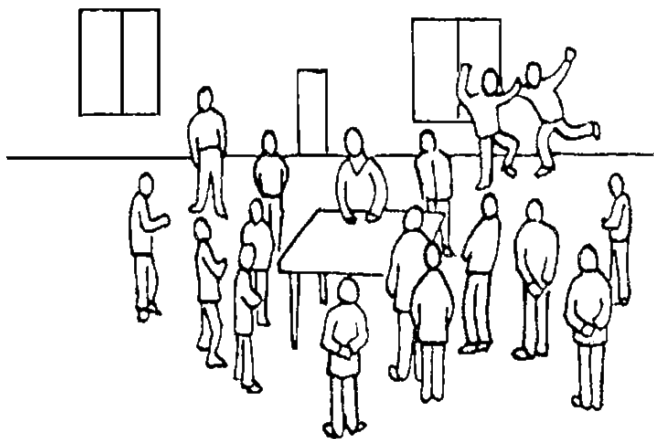
25. Товариш навмисне штовхнув тебе і звалив з ніг. Що робитимеш: будеш плакати; поскаржишся вчителю; вдариш його; зробиш йому зауваження; не скажеш нічого? Підкресли одну з відповідей.

26. Ось людина, добре тобі відома. Він щось говорить, що сидить на стільцях. Ти знаходишся серед них. Познач хрестиком, де ти.

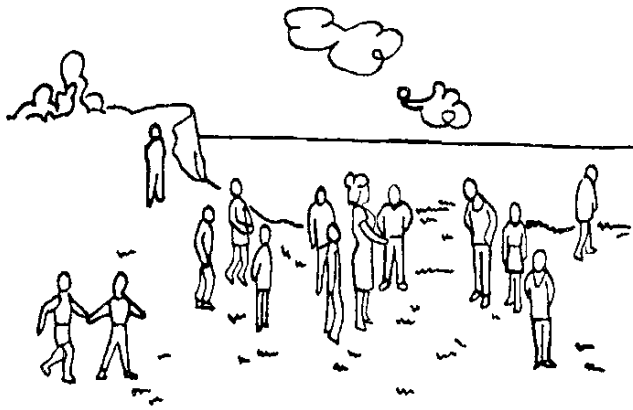
27. Ти багато допомагаєш мамі? Мало? Рідко? Підкресли один з відповідей.

28. Ці люди стоять навколо столу, і один з них щось пояснює. Ти знаходишся серед тих, які слухають. Познач, де ти.

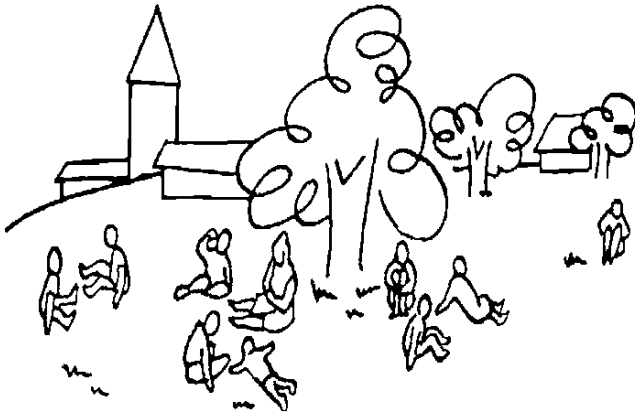

29. Ти та твої товариші на прогулянці, одна жінка щось вам пояснює.

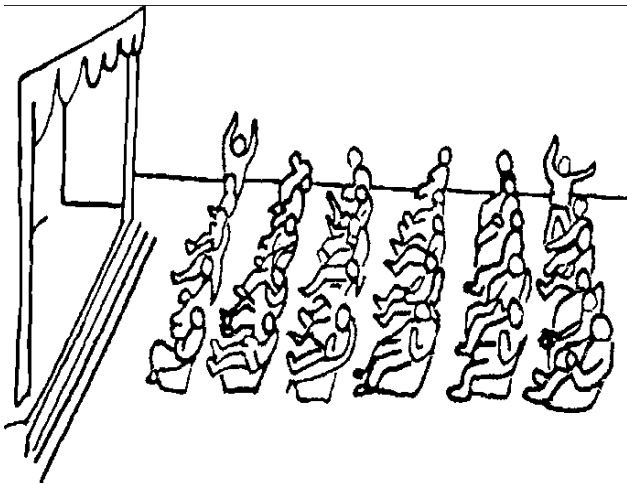
Познач хрестиком, де ти.

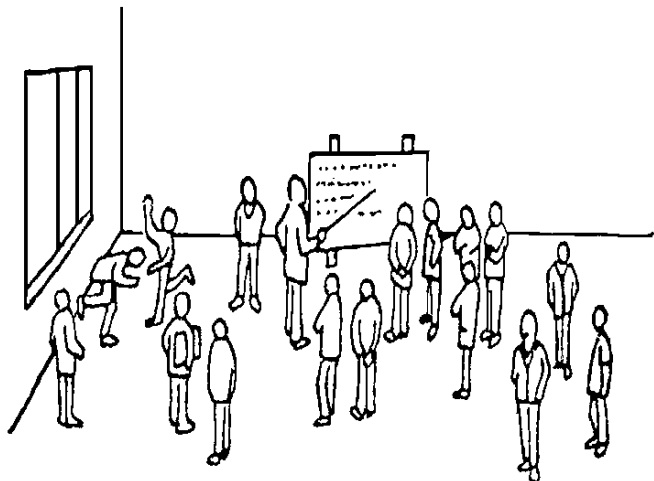
30. Під час прогулянки всі лягли відпочити на траві. Де ти?

31. Це люди, які дивляться цікаву п'єсу. Познач, де ти?

32. Це показ біля таблиці. Познач де ти?

33. Один з товаришів сміється над тобою. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш обзивати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

34. Один з товаришів сміється над твоїм другом. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш обзивати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

35. Товариш взяв твою ручку без дозволу. Що робитимеш: плакати; скаржитися; кричати; спробуєш відібрати; почнеш його бити? Підкресли одну з цих відповідей.

36. Ти граєш в лото (або в шашки, або в іншу гру) і два рази поспіль програєш. Ти незадоволений? Що робитимеш: плакати; продовжувати грати далі; нічого не скажеш; почнеш злитися? Підкресли одну з цих відповідей.

37. Батько не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: Нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; запротестуєш; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

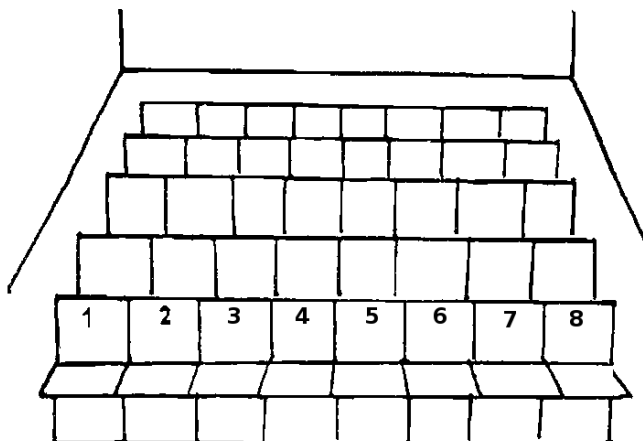
38. Мама не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: Нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; запротестуєш; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

39. Учитель вийшов і довірив тобі нагляд за класом. Чи здатний ти виконати це доручення? Напиши нижче.

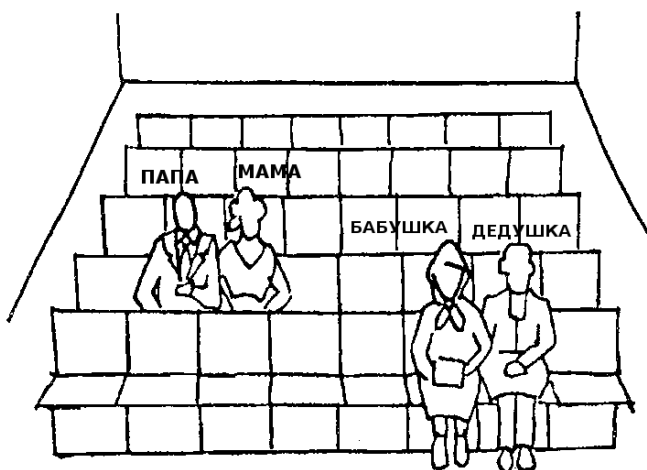

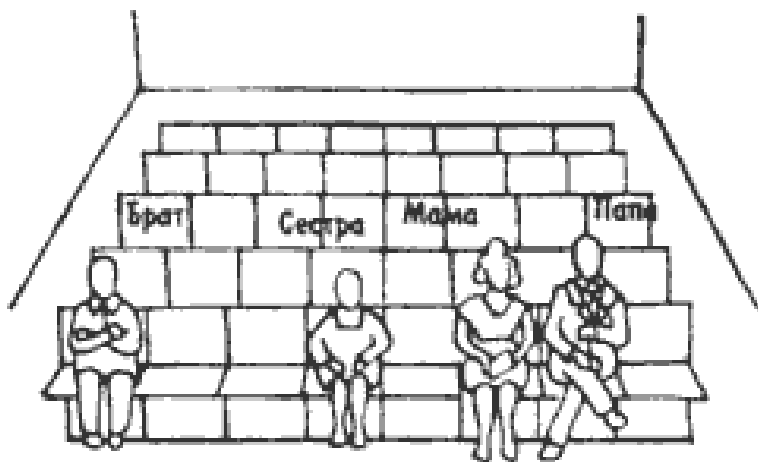
40. Ти пішов в кіно разом зі своєю сім'єю. В кінотеатрі багато вільних місць. Де ти сядеш? Де сядуть ті, хто прийшов разом з тобою?

41. В кінотеатрі багато пустих місць. Твої родичі вже зайняли кілька з них. Познач, де ти сядеш.

42. Знову в кінотеатрі. Де ти сядеш?

Методика PARI

1. Якщо діти вважають свої погляди правильними, вони можуть не погоджуватися з поглядами батьків.
2. Хороша мати повинна оберігати своїх дітей навіть від маленьких труднощів і образ.
3. Для гарної матері дім і родина – найважливіше в житті.
4. Деякі діти настільки погані, що заради їх же блага потрібно навчити їх боятися дорослих.
5. Діти повинні віддавати собі звіт в тому, що батьки роблять для них дуже багато.
6. Маленьку дитину завжди слід міцно тримати під час миття, щоб він не впав.
7. Люди, які думають, що в хорошій сім'ї не може бути непорозумінь, не знають життя.
8. Дитина, коли подорослішає, буде дякувати батьків за суворе виховання.
9. Перебування з дитиною цілий день може довести до нервового виснаження.
10. Краще, якщо дитина не замислюється над тим, чи правильні погляди її батьків.
11. Батьки повинні виховувати в дітях повну довіру до себе.
12. Дитину слід вчити уникати бійок, незалежно від обставин.
13. Найгірше для матері, що займається господарством, - це почуття, що їй нелегко звільнитися від своїх обов'язків.
14. Батькам легше пристосуватися до дітей, ніж навпаки.
15. Дитина повинна навчитися в життя багатьом потрібним речам, тому йому не можна дозволяти втрачати дорогоцінний час.
16. Якщо один раз погодитися з тим, що дитина с'ябеднічал, він буде це робити постійно.
17. Якби батьки не заважали у вихованні дітей, матері б краще справлялися з дітьми.

18. У присутності дитини не треба розмовляти про питання статі.
19. Якби мати не керувала будинком, чоловіком і дітьми, все відбувалося б менш організовано.
20. Мати повинна робити все, щоб знати, про що думають діти.
21. Якби батьки більше цікавилися справами своїх дітей, діти були б краще і щасливіше.
22. Більшість дітей повинні самостійно справлятися з фізіологічними потребами вже з 15 місяців.
23. Найважче для молоді матері - залишатися однією в перші роки виховання дитини.
24. Треба сприяти тому, щоб діти висловлювали свою думку про життя в родині, навіть якщо вони вважають, що життя в сім'ї неправильна.
25. Мати повинна робити все, щоб уберегти свою дитину від розчарувань, які несе життя.
26. Жінки, які ведуть безтурботне життя, не дуже хороші матері.
27. Треба обов'язково викорінювати у дітей прояви народжується єхидно.
28. Мати повинна жертвувати своїм щастям заради щастя дитини.
29. Всі молоді матері бояться своєї недосвідченості в поводженні з дитиною.
30. Подружжя повинні час від часу лаятися, доводячи свої права.
31. Суворі дисципліна по відношенню до дитини розвиває в ньому сильний характер.
32. Матері часто настільки бувають замучені присутністю своїх дітей, що їм здається, ніби вони не можуть з ними бути ні хвилини більше.
33. Батьки не повинні поставати перед дітьми в поганому світлі.
34. Дитина повинна поважати своїх батьків більше інших.
35. Дитина повинна завжди звертатися за допомогою до батьків або вчителів замість того, щоб вирішувати свої непорозуміння в бійці.
36. Постійне перебування з дітьми переконує мати в тому, що її виховні можливості менше вмінь і здібностей (могла б, але ...).

37. Батьки своїми вчинками повинні здобувати прихильність дітей.

38. Діти, які не пробують своїх сил у досягненні успіхів, повинні знати, що потім в житті можуть зустрітися з невдачами.

39. Батьки, які розмовляють з дитиною про його проблеми, повинні знати, що краще дитину залишити в спокої і не вникати в його справи.

40. Чоловіки, якщо не хочуть бути егоїстами, повинні брати участь в сімейному житті.

41. Не можна допускати, щоб дівчатка і хлопчики бачили один одного голими.

42. Якщо дружина досить підготовлена до вирішення проблем, то це краще і для дітей, і для чоловіка.

43. У дитини не повинно бути таємниць від своїх батьків.

44. Якщо у Вас прийнято, що діти розповідають Вам анекдоти, а Ви – їм, то багато питань можна вирішити спокійно і без конфліктів.

45. Якщо рано навчити дитину ходити, це благотворно впливає на його розвиток.

46. Недобре, коли мати одна переборює всі труднощі, пов'язані з доглядом за дитиною та її вихованням.

47. У дитини повинні бути свої погляди і можливість їх вільно висловлювати.

48. Треба берегти дитину від важкої роботи.

49. Жінка повинна вибирати між домашнім господарством і розвагами.

50. Розумний батько повинен навчити дитину поважати начальство.

51. Дуже мало жінок отримує подяку дітей за працю, витрачений на їх виховання.

52. Якщо дитина потрапила в біду, в будь-якому випадку мати завжди відчуває себе винуватою.

53. У молодого подружжя, незважаючи на силу почуттів, завжди є розбіжності, які викликають роздратування.

54. Діти, яким вселили повагу до норм поведінки, стануть хорошими і шанованими людьми.

55. Рідко буває, що мати, яка цілий день займається з дитиною, зуміла бути ласкавою і спокійною.

56. Діти не повинні поза домом вчитися тому, що суперечить поглядам їхніх батьків.

57. Діти повинні знати, що немає людей більш мудрих, ніж їхні батьки.

58. Немає виправдання дитині, який б'є іншу дитину.

59. Молоді матері страждають з приводу свого ув'язнення вдома більше, ніж за який-небудь іншої причини.

60. Змушувати дітей відмовлятися й пристосовуватися – поганий метод виховання.

61. Батьки повинні навчити дітей знайти заняття і не втрачати вільного часу.

62. Діти мучать своїх батьків дрібними проблемами, якщо з самого початку до цього звикнуть.

63. Коли мати погано виконує свої обов'язки по відношенню до дітей, це, мабуть, означає, що батько не виконує своїх обов'язків по утриманню сім'ї.

64. Дитячі ігри з сексуальним змістом можуть привести дітей до сексуальних злочинів.

65. Планувати повинна тільки мати, так як тільки вона знає, як належить вести господарство.

66. Уважна мама знає, про що думає її дитина.

67. Батьки, які вислуховують зі схваленням відверті висловлювання дітей про їхні переживання на побаченнях, товариських зустрічах, танцях і т.п., допомагають їм в більш швидкому соціальному розвитку.

68. Чим швидше слабшає зв'язок дітей з родиною, тим швидше діти навчаться вирішувати свої проблеми.

69. Розумна мати робить все можливе, щоб дитина до і після народження знаходився в хороших умовах.

70. Діти повинні брати участь у вирішенні важливих сімейних питань.

71. Батьки повинні знати, як потрібно поступати, щоб діти не потрапили в скрутні ситуації.

72. Занадто багато жінок забувають про те, що їх належним місцем є будинок.

73. Діти потребують материнської турботи, якої їм іноді не вистачає.

74. Діти повинні бути більш уважні і вдячні своєї матері за працю, вкладену в них. 75. Більшість матерів побоюються мучити дитину, даючи йому дрібні доручення.

76. У сімейному житті є багато питань, які не можна вирішити шляхом спокійного обговорення.

77. Більшість дітей повинні виховуватися більш строго, ніж це відбувається насправді.

78. Виховання дітей - важка, нервова робота.

79. Діти не повинні сумніватися в розумності батьків.

80. Більше всіх інших діти повинні поважати батьків.

81. Не треба сприяти занять дітей боксом або боротьбою, так як це може привести до серйозних проблем.

82. Одне з поганих явищ полягає в тому, що у матері, як правило, немає вільного часу для улюблених занять.

83. Батьки повинні вважати дітей рівноправними по відношенню до себе у всіх питаннях життя.

84. Коли дитина робить те, що зобов'язаний, він знаходиться на правильному шляху і буде щасливий.

85. Треба залишити дитину, якій сумно, в спокої і не займатися ним.

86. Найбільше бажання будь-якої матері – щоб мене неправильно зрозуміли чоловіком.

87. Одним з найскладніших моментів у вихованні дітей є сексуальні проблеми.

88. Якщо мати керує будинком і піклується про все, вся сім'я відчуває себе добре.

89. Так як дитина - частина матері, він має право знати все про його життя.

90. Діти, яким дозволяється жартувати і сміятися разом з батьками, легше приймають їх поради.

91. Батьки повинні докласти всіх зусиль, щоб якомога раніше навчити дитину справлятися з фізіологічними потребами.

92. Більшість жінок потребують більшої кількості часу для відпочинку після народження дитини, ніж їм дається насправді.

93. У дитини повинна бути впевненість в тому, що його не покарають, якщо він довірить батькам свої проблеми.

94. Дитину не потрібно привчати до важкої роботи вдома, щоб він не втратив охоту до будь-якої роботи.

95. Для гарної матері досить спілкування з родиною.

96. Часом батьки змушені чинити проти волі дитини.

97. Матері жертвують всім заради блага власних дітей.

98. Найголовніша турбота матері - благополуччя і безпеку дитини.

99. Природно, що двоє людей з протилежними поглядами в шлюбі сваряться.

100. Виховання дітей в суворій дисципліні робить їх більш щасливими.

101. Природно, що мати «божеволіє», якщо у неї діти егоїсти і дуже вимогливі.

102. Дитина ніколи не повинен слухати критичні зауваження про своїх батьків.

103. Прямий обов'язок дітей – довіру по відношенню до батьків.

104. Батьки, як правило, вважають за краще спокійних дітей забіякам.

105. Молода мати нещасна, тому що багато речей, які їй хотілося б мати, для неї недоступні.

106. Немає ніяких підстав, щоб у батьків було більше прав і привілеїв, ніж у дітей.

107. Чим раніше дитина зрозуміє, що немає сенсу втрачати час, тим краще для нього.

108. Діти роблять все можливе, щоб зацікавити батьків своїми проблемами.

109. Небагато чоловіків розуміють, що матері їхньої дитини теж потрібна радість в житті.

110. З дитиною щось не в порядку, якщо він багато розпитує про сексуальних питаннях.

111. Виходячи заміж, жінка повинна віддавати собі звіт в тому, що буде змушена керувати сімейними справами.

112. Обов'язком матері є знання таємних думок дитини.

113. Якщо включати дитини в домашні турботи, він легше довіряє свої проблеми.

114. Треба якомога раніше припинити годувати дитину грудьми і з пляшечки (привчити "самостійно" харчуватися).

115. Не можна вимагати від матері занадто великого почуття відповідальності по відношенню до дітей.